

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

Srovnání a přenos materialistické hodnotové orientace a pro-environmentálního chování mezi generacemi X a Y

Comparison and transfer of materialistic value orientation
and pro-environmental behaviour among generations X and Y

Bakalářská diplomová práce

Autor: **Milan Jureček**

Vedoucí práce: **Mgr. Lucie Viktorová, Ph.D.**

Olomouc

2019

Děkuji své vedoucí, Mgr. Lucii Viktorové, Ph.D., že si na mě vždy našla čas a efektivně mi pomohla s jakýmkoli problémem na cestě za dokončenou bakalářskou prací. Rád bych poděkoval i celé své rodině za podporu, které se mi od ní dostává. Zejména pak mí rodiče za mnou vždy pevně stáli a motivovali mě ke studiu, které mě zajímá a naplňuje. Dále bych chtěl poděkovat své přítelkyni, s níž už nějakou dobu sdílím nejen šťastné chvíle svého života, ale také starosti a břemena, která mě tíží. V neposlední řadě patří toto poděkování i všem mým přátelům a spolužákům, se kterými jsme se semkli v neohrožený tým plný elánu a přesvědčení. Všem z nich ještě jednou mnohokrát děkuji. Jsem vděčný, že vás mám ve svém životě.

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou prací na téma: „Srovnání a přenos materialistické hodnotové orientace a pro-environmentálního chování mezi generacemi X a Y“ vypracoval samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedl jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne 26.3.2019

Podpis

OBSAH

Číslo	Kapitola	Strana
OBSAH		3
ÚVOD		5
TEORETICKÁ ČÁST		6
1	Generace	7
1.1	Generace X	7
1.2	Generace Y	9
2	Hodnotová orientace	11
2.1	Tvorba hodnotové orientace	12
2.1.1	Postoje	12
2.1.2	Hodnoty	13
2.2	Materialismus	14
2.2.1	Složky materialismu	15
2.2.2	Vznik materialistických hodnot	16
2.3	Materialistická hodnotová orientace - výzkumy	16
2.3.1	Materialismus mezi generacemi	17
2.3.2	Materialismus a spotřeba	18
3	Trvale udržitelný rozvoj	19
3.1.1	Environmentální chování	20
3.1.2	Příčiny ekologického chování	21
3.2	Výzkumy zabývající se environmentálním chováním	21
3.2.1	Environmentální chování a materialismus	22
3.2.2	Environmentální chování mezi generacemi	23
VÝZKUMNÁ ČÁST		24
4	Výzkumný problém, cíle a hypotézy	25
5	Typ výzkumu a použité metody	28
5.1	Metody získávání dat	28
5.1.1	Škála materiálních hodnot (Material value scale)	28
5.1.2	Škála obecného environmentálního chování (GEB scale)	29
6	Sběr dat a výzkumný soubor	31
6.1	Etické hledisko a ochrana soukromí	32
7	Práce s daty a její výsledky	33
7.1	Faktorová analýza	33
7.1.1	Faktorová analýza MVS	33
7.1.2	Faktorová analýza GEB škály	34
7.2	Analýza dat	35

8	Výsledky	36
9	Diskuze	38
10	Závěr.....	42
11	Souhrn	43
	LITERATURA.....	47
	PŘÍLOHY.....	51

ÚVOD

Je zvykem, že chování a způsoby mladších generací vyvolávají nevoli u generací starších. Svět se mění, lidé samozřejmě také a často není jednoduché tyto změny pochopit nebo s nimi držet krok. Dříve lidé trávili více času venku na čerstvém vzduchu, více se věnovali manuální práci a kontakt mezi nimi byl zpravidla veden přímo a osobně. V dnešní době se děje opak. Prostředí, ve kterém probíhá většina dětských her, se přesouvá z lesů a polí na tablety či počítače, mezilidský kontakt zprostředkovávají mobily a různé sociální sítě. Mladším generacím je vyčítáno odtržení od přírody a čerstvého vzduchu, stejně jako potřeba vlastnit nejnovější výstřelky módy a techniky, které by si jejich rodiče a prarodiče v mládí nedokázali představit ani v těch nejdívočejších snech. Na druhou stranu jsou to ale právě oni, kteří se o blaho přírody zajímají více, než kdy bylo běžné. V současné době vzniká nespočet hnutí a organizací, které podporují tzv. „zelenou vlnu“. Mladí lidé se do těchto projektů rádi zapojují a bývají velmi aktivní.

Tato bakalářská práce se věnuje problematice materialismu a environmentálního chování napříč dvěma generacemi. Jedná se o generaci Y a generaci jejich rodičů, generaci X. V teoretické části se pokusíme popsat specifika obou těchto skupin z hlediska poměrů, ve kterých vyrůstali a toho, co jim bylo předáváno rodiči. Probereme události a faktory, které mohly ovlivnit jejich vývoj. Dále shrneme některé poznatky o hodnotové orientaci, materialismu a faktorech, které je ovlivňují. Nemůžeme opomenout ani téma udržitelného rozvoje a ekologie a motivace člověka chovat se podle jejich pravidel. V praktické části se pokusíme zjistit, jak materialisticky založené jsou obě zkoumané generace. Poté budeme zjišťovat, jak moc inklinují k environmentálnímu chování. Generace budeme srovnávat jako celky, zároveň s dílčími srovnáními dětí a jejich vlastních rodičů.

TEORETICKÁ ČÁST

1 GENERACE

Nejpřiléhavější definicí pojmu generace je v kontextu této práce tato: „*Skupina lidí vyrůstajících ve stejné době, kteří sdílejí dobově podmíněný styl života, způsob myšlení, problémy a postoje*“ (Kotler, 2007, s. 291). V sociálních vědách se jako synonymum ke slovu generace používá i kohorta, která je popisována jako skupina lidí, v jejichž životě se odehrály stejné významné události v určitém časovém období (Pilcher, 1994).

Každá generace je specifická, ať už se jedná o hodnoty nebo psychologické charakteristiky. To, do jakého prostředí a doby se člověk narodí, má velký vliv na jeho vývoj a směr, kterým se bude jeho život ubírat. V této kapitole se zaměříme na dvě specifické generace, X a Y. Je však nutné zmínit, že není možné zcela ztotožňovat americké definice generací a jejich české protipóly. Ač jsou tito lidé podobně staří, prošli si zcela jiným vývojem.

1.1 Generace X

V roce 1965 se přestávají rodit zástupci dosavadní kohorty „baby boomers“, a na scénu přichází generace X. Na roce 1965 jako o začátku této éry se většina autorů shoduje. Je to spíše její konec, ohledně kterého se spousta definic rozchází. May (2004) říká, že do generace X patří lidé narození mezi rokem 1965 a rokem 1976. Podle Lankfordové (2019) jde zase o lidi narozené až do roku 1980. Podle její definice se budeme řídit, vzhledem k tomu, že zahrnuje větší část rodičů dnešních vysokoškoláků.

Vývoj generace X

Největší část české generace X se narodila v 70. letech 20. Století a bývá označována jako „Husákovy děti“. Byli produktem tehdejší rodinné politiky (Fialová et. al., 1998). Můžeme si tedy všimnout, že se všichni lidé z této generace narodili za vlády komunistické strany. Drtivá většina z nich dokonce až po roce 1968, po vpádu vojsk Varšavské smlouvy. Komunistický režim představuje jeden z hlavních důvodů, proč je tak velký rozdíl mezi vývojem generací v zemích bývalého Sovětského svazu a jejich vývojem v jiných, komunismem nepolíbených částech světa, jakou je třeba USA.

V zásadě je pravda to, že generace X prožila ta nejchoulostivější období vývoje v období hospodářských krizí, neefektivních pětiletok a nedostatku. Komunisté nebyli

schopni dostat vytyčeným cílům a přesto, že byla nízká nezaměstnanost a stát se o lidi postaral, průmyslová výroba správně nefungovala. Obzvláště těžký průmysl navíc silně poškozoval životní prostředí. Ekologie za socialismu nikdy nebyla opravdovým středem zájmu a tehdejší vůdci od přírody jen brali, aniž by se zamýšleli nad následky takového hospodaření. Vliv na tehdejší mladé měly jistě i politické faktory. Život v policejním státě, potlačování základních lidských práv, manipulace občanů a komunistická výchova mládeže spojená s odklonem od náboženství, vzdělání a spirituálních hodnot se na tehdy mladých lidech dozajista nějakým způsobem podepsala (Bělina, 1993).

V diplomové práci Sabové (2007) se dočteme, že za totalitního komunistického režimu bylo za nejdůležitější pokládáno uspokojování „základních životních potřeb“. Ty byly ale zredukovány spíše na zcela fundamentální, materiální hodnoty. Neefektivní hospodářství se projevovalo nedostatkem výrobků i potravin, na které se často stávaly dlouhé fronty. Zásluhy nebyly uznávány těm nejlepším pracovníkům, ale po známosti a dle politické příslušnosti. Prospíval ten, kdo nevyčnival z davu. Nutné je zmínit, že podstatná část obyvatel se nenechala zmanipulovat režimem a spíše než socialistické hodnoty se v nich budil odpor vůči nim. Jak už to bývá zvykem, mladí lidé měli i v této době tendence bouřit se proti stávajícím zvyklostem. I u generace X tedy můžeme hovořit o některých hodnotách, které jsou vyloženě „antikomunistické“. Snaha mladých, ale i starších lidí přilepšit si, na sebe brala různé podoby. Jako příklad nám může posloužit protizákonný obchod s bony, za které se daly pořídit některé výrobky, nebo se zahraniční hudbou a literaturou.

Drtivá většina lidí, spadajících do této skupiny, si pamatuje listopadovou revoluci v roce 1989. Mnozí z nich možná zvonili klíči na náměstí. Pokud ne, rozhodně tyto události se zaujetím registrovali. Přichází konec komunistického režimu a podstatná zástupců generace X už tvoří nebo právě zakládá nové rodiny (Bělina, 1993).

Specifika Generace

Podle Katze (2017) jsou zástupci generace X individualističtí, skeptičtí a šetrní. Mají daleko vyšší kompetence, co se technologií týče a představují most mezi světem založeným výhradně na lidských zdrojích a světem digitálním. Oproti svým rodičům (generace baby – boomers) kladou větší důraz na rovnováhu pracovního a osobního života. Preferují komunikaci přímo z očí do očí. Bejtkovský (2016) hovoří přímo o českých Husákových dětech, o kterých tvrdí, že jsou zaměřeni hlavně na platy, práci a kariérní

postup. Sabová (2007) upozorňuje na to, že jejich životní styl je svižnější a spotřebnější, než tomu bylo dříve. K individualismu přidává silnou touhu po svobodě a nedůvěru k autoritám a institucím. V hodnotovém systému generace X podle ní stále zůstávají některé totalitní znaky, a to zejména nechuť k přijímání odpovědnosti za vlastní jednání, nedůvěra v sebe sama, potřeba sociálního zabezpečení státem a potřeba jednoduchých hodnotových struktur. Výzkumy vztahů generace X k materialismu a environmentálnímu chování budou blíže rozebrány v dalších částech práce. Nyní si vystačíme s tím, že za jejich mladých let se u této kohorty předpokládal postupný přesun k postmaterialistickým hodnotám a zvýšený zájem o ekologii.

1.2 Generace Y

Většina definic generace Y, neboli „mileniálů“ se více méně shoduje na tom, že se rodili asi od roku 1981, přibližně do roku 2000 (Nimon, 2007). Opět zde narážíme na rozdíly generace Y vyrůstající na západě a generace Y z východního bloku. Zatímco například v USA vyrůstali mileniálové už od roku 1981 obklopeni počítači a technikou, v našich zemích byli stejně staří lidé vystaveni ještě poměrně dlouhé době vlády komunistického režimu a jejím následkům. Musíme proto rozlišovat mezi zástupci této generace, kterým může být už skoro čtyřicet let, a těmi, kteří mají brzy dovršit dvacet let života. Mluvíme-li o druhé zmiňované skupině, můžeme říci, že ta se už od „zbytku světa“ v tak velké míře neliší. Dnešní vysokoškoláci, kteří jsou pro tuto práci velice důležití, nebyli ve svém životě přímo ovlivněni komunismem, vyjma pravděpodobně vlivů některých příbuzných nebo hodnot, které z této doby přetrvaly. Právě proto nejspíš i Foitová (2017) přichází s vymezením generace od roku narození 1987 do roku 1995. Posunutou spodní hranici vysvětluje tím, že lidé narození v roce 1987 již neprošli žádnou komunistickou institucí. Jako o „pravých“ mileniálech, kteří splňují parametry, které zadává světová literatura, tedy můžeme hovořit až o těch, kteří se narodili po roce 1987 nebo později.

Vývoj generace Y

Někteří zástupci v dětství ještě zažili posledních pár let komunismu, nejstarším z nich mohlo být v době listopadové revoluce asi devět let. Později zažili přechod na tržní ekonomiku, rozdělení Československa, vstup do Evropské unie a Schengenského prostoru.

Na rozdíl od Generace X se mileniálové většinou rodili do bezpečného, svobodného prostředí a dostatku (řeč je hlavně o mladších ročnících, narozených po roce 1987, možná ale spíše o těch, kteří se narodili až po listopadové revoluci). Volný pohyb přes hranice, svoboda náboženství a vyznání, spousta možností. Každý mohl dělat to, co mu individuálně vyhovovalo. S příchodem kapitalismu sice zmizela určitá dávka jistoty, ale na tom této generaci příliš nezáleží. Vyrůstali v době ekonomického růstu. (Huntley & Oliver, 2006).

Zásadním faktorem, který ovlivnil vývoj těchto mladých lidí, jsou technologie. Zatímco dříve byli internet, e-mail a další pomocníci v oblasti mezilidské komunikace a vyhledávání informací vítanými, ale nikoli nutnými zlepšeními, pro mileniály byly už samozřejmostí. Nikdy nemuseli dlouho čekat na odpověď, na jakoukoli otázku si odpoví pár kliknutími. Internet také přispěl ke globálnímu propojení světa. Díky němu tu byly nové možnosti cestovat a poznávat jiné země a kultury (Huntley & Oliver, 2006).

Specifika generace

Bucuta (2015) uvádí, že mileniálové chtějí všechno hned, těžce udržují pozornost a těžko se donutí do práce, která je nebaví. Jsou ale také velice tolerantní, otevření a sociálně aktivní. Kladou důraz na hodnotu seberealizace a vydělávají proto, aby si mohli užívat a utrácet. Jsou sebevědomí a draví. Bejtkovský (2016) o českých mileniálech píše, že vyváženost práce a osobního života je pro ně na prvním místě a že jejich hlavní heslo je „tohle zvládneme“. Většina výzkumů, o kterých bude zmínka v následujících kapitolách, naznačuje, že generace Y je více ekologicky uvědomělá než jejich rodiče a spíše k postmaterialistickým hodnotám.

2 HODNOTOVÁ ORIENTACE

„Hodnoty představují systém získaných dispozic člověka jednat nebo směřovat k cíli v souladu s žádoucností, kterou určují podmínky existence.“ (Cakirpaloglu, 2004, p.385)

Pojem „hodnota“ se používá například v matematice, kde určuje velikost nebo sílu čísla. Pro nás je ale samozřejmě důležité pojetí hodnot v oblasti společenských věd či ekonomie. Právě ty se totiž z velké části zabývají i jeho psychologickou podstatou. Ve filozofii se hodnotami rozumí právě význam, který je připisován pojmu či chování. Odvíjí se od toho, jak dané věci uspokojují naše potřeby (Grác, 1979).

Podle Fontany (1997), který pojem definuje z hlediska psychologie, jsou hodnoty naučené vzorce, které přejímáme od rodičů, kamarádů, učitelů a společnosti vůbec. Hodnotou (ve smyslu chtěného cíle) se může v životě jedince stát cokoli, co povede k uspokojení, popřípadě neuspokojení jeho potřeb a kladným nebo záporným pocitům.

Jednotlivé hodnoty a postoje, hrající roli v životě člověka, vytvářejí různé systémy a hierarchie. Navíc jsou neustále ovlivňovány našimi dalšími zážitky a situacemi, kterým jsme vystaveni. Na základě těchto událostí probíhá vytváření nových hodnot či jejich restrukturalizace. Také se může měnit to, do jaké míry jim přisuzujeme důležitost a jak velkou roli v systému zastávají. Důležité je si uvědomit, že hodnotové systémy se neobjevují jen u jednotlivců, ale jsou nedílnou součástí každé skupiny i společnosti (Grác, 1979).

Hodnotová orientace je velice úzce spojená s vnitřní strukturou naší osobnosti, odráží se v nich naše prožitky a zkušenosti. Díky tomuto uspořádání zájmů a postojů jsme schopni jednodušeji a rychleji rozlišit, co je pro nás dobré, a jak se zachovat v různých situacích, do kterých nás život přivede (Göbelová, 2008).

Prunner (2003) klade důraz na skutečnost, že ač hodnoty a postoje jednoho člověka mohou být stabilní a neotřesitelné, jiný může mít sklon k tomu je častěji měnit. Zejména potom poukazuje na to, jak je člověk v různých obdobích života různě náchylný k této změně. Především události v životě mládeže mají sílu razantně měnit hodnotový systém člověka. Prunner dále poukazuje na rozdíly v přisuzování důležitosti hodnotám a postojům u různě starých lidí.

2.1 Tvorba hodnotové orientace

Už po přečtení tří výše uvedených odstavců o hodnotovém systému bychom byli pravděpodobně sami schopni sestavit seznam nejdůležitějších faktorů, které se podílejí na jeho tvorbě a úpravách. Narazili bychom na exogenní (vnější) faktory, kam by bylo možné zařadit prostředí a společnost, tedy podmínky, kde daný jedinec vyrůstá a žije. Tyto skutečnosti budou hodnotový systém utvářet ve spolupráci s faktory endogenními (vnitřními). Zde můžeme zdůraznit především genetické predispozice a vnitřní nastavení každé neopakovatelné osobnosti, tedy vlastnosti jen těžko kvantifikovatelné (Grác, 1979).

Dle Rokeache (1970) lze při shodě několika základních sociálních faktorů u různých jedinců očekávat, že i jejich hodnotové systémy budou vykazovat podobnost. Mezi tyto faktory patří kultura, sociální systém, společenská třída, postavení, pohlaví, povolání, vzdělání, náboženská víra a politická orientace. Stejně jako ostatní autoři ale zdůrazňuje, že toto tvrzení o podobnosti hodnotových systémů nemůžeme brát jako pravidlo, a to právě kvůli neopakovatelnosti vnitřních prostředí a jedinečnosti osobností.

2.1.1 Postoje

Předcházející podkapitola nás automaticky vede směrem k pojmu hodnota. Chceme-li ale hovořit o hodnotách, které vytvářejí hodnotové systémy, měli bychom pravděpodobně začít s pojmem jim nadřazeným a o něco obecnějším. Tím je postoj.

„Postoj je hodnotící vztah zaujímaný jednotlivcem vůči okolnímu světu, jiným subjektům i sobě samému. Zahrnuje dispozici chovat se či reagovat určitým, relativně stabilním způsobem. Postoj je získáván na základě spontánního učení v rodině a v jiných sociálních prostředích“ (Průcha, Walterová & Mareš, 2003, p. 171).

Postoj byl centrálním pojmem zejména v prvním období sociální psychologie, protože se věřilo, že podle postojů se dá predikovat chování. Za vzestupem postojů v té době stáli Thomas a Znaniecky a jejich práce „Polský rolník v Evropě a v Americe“. Postoj definují jako poměrně stabilní charakteristiku vyjadřující hodnotící vztah k objektům v našem okolí, a zejména v našem sociálním prostředí (Nakonečný, 1999).

Podle teorie odůvodněného jednání, se kterou přišli Ajzen a Fishbein (1991), se však postoje vytvářejí podle našich vlastních přesvědčení o pravděpodobném výsledku. Neberou je už ale jako hlavní a jediný faktor v predikci lidského chování. Aby se člověk

choval podle svých vyjádřených postojů, musí dojít k jejich souhře s tlaky okolí a společnosti. I když tedy postoje hrají v chování člověka určitou roli, nedá se na ně spoléhat. Užitečnost měření postojů se tím ale zásadně nesnižuje.

K měření postojů se používá několik různých nástrojů. Za zmínku stojí rozhodně Likertova škála, ve které respondenti odpovídají na škále reprezentující míru souhlasu. Klasickým příkladem by byl výběr z možností „souhlasím“ – „spíše souhlasím“ – „spíše nesouhlasím“ – „nesouhlasím“. V některých dotaznících bývá doplněna ještě další, prostřední možnost „nevím“ (Hayes, 1988).

Oproti tomu sémantický diferenciál autorů Osgooda, Succioho a Tannenbauma byl sestaven spíše jako metoda pro určování intenzity postojů člověka v určité situaci. Zatímco zde již zmiňovaná metoda Likertovy škály měří pouze souhlas nebo nesouhlas, Sémantický diferenciál se dá použít navíc pro zjišťování jemných individuálních rozdílů v postojích respondenta. Většinou se používá sedmi-bodová škála, na jejíž obou koncích se nalézají antonyma (dobrý-zlý, rychlý-pomalý) (Hayes, 1988).

2.1.2 Hodnoty

Hodnota a postoj jsou pojmy příbuzné. Dokonce bychom mohli až podlehnout dojmu, že znamenají prakticky to samé. To bychom se ovšem zmýlili, protože ač jsou provázané, každý z nich zaujímá své místo na jedné straně procesu, píše Grác (1979). Dále uvádí, že hodnota se váže k objektu, zatímco postoj obstarává reakci na tento objekt. Postoj, na rozdíl od hodnoty, může zaujímat i střed ve schématu líbí/nelíbí, dobré/špatné. Můžeme říci, že hodnota se vyjadřuje kladným nebo záporným postojem. Je tedy o něco málo specifitější.

Materialistické a postmaterialistické hodnoty

Podle Inglehartova (2006) pojetí analýzy hodnotových struktur, které je založeno na Maslowově pyramidě potřeb, kde jsou potřeby rozděleny na materialistické a postmaterialistické, podléhají podobnému rozdělení i hodnoty. Inglehart ale nevidí materialistické potřeby pouze jako hmotné věci, ale rozšiřuje je o hodnoty zabezpečení, stabilní ekonomiky, bezpečí, jistoty a řádu, boje proti kriminalitě, růstu cen a zajištění základních hmotných potřeb. Za postmaterialistické potřeby naopak označuje seberealizaci a sociální potřeby, podílení se na moci, svobodu projevu, participace na řízení v zaměstnání atd.

Inglehart (2006) přináší dvě hypotézy o hodnotových strukturách. Jsou to hypotéza nedostatku a hypotéza socializace. Hypotéza nedostatku pojednává o tom, že v časech bezpečí a jistot se hodnotová orientace přiklání spíše k postmaterialistickým, vyšším hodnotám. Mezi ty patří třeba seberealizace nebo míra participace. V dobách ekonomických krizí a úpadků se zase objevuje vyšší orientace na materialistické hodnoty. Na druhou stranu hypotéza socializace se zabývá naučenými vzorci při tvoření hodnot. Hlavně v období adolescence jsou lidé citliví na to, s jakými hodnotami přicházejí do styku. To má velký vliv na to, jaké další hodnoty si tvoří a vyznávají. Tyto vzorce v mnoha případech přetrvávají jako základ hodnotového systému po celý život člověka.

Mezigenerační změny hodnotové orientace společnosti

Tomuto tématu se věnovali Abrams a Inglehart (1986, 1987), kteří společně dále rozpracovávali hypotézy socializace a nedostatku. Znění těchto hypotéz implikuje, že v dobách zvyšujícího se bezpečí a životního komfortu budou materialistické hodnoty postupně nahrazovány hodnotami postmaterialistickými. Samozřejmě nepodceňovali časovou náročnost takové změny, ale předpokládali, že při nahrazení starší generace tou mladší nastane významná změna v orientaci společnosti.

Rabušic (1990), neodmítá ani nepopírá rozdíly mezi zástupci jednotlivých generací. Na důvody, které tyto rozdíly vytváří, pohlíží ovšem jinak. Preferuje teorii životního cyklu, která předpokládá, že společnost jako celek se nijak výrazněji neposouvá ani k jednomu pólu. Její podstatou je tvrzení, že čím jsou lidé starší, tím materialističtějšími se stávají. Když tedy nová generace nahradí tu starou, nedojde společnost k výrazné změně, protože se její hodnotová orientace přizpůsobí staršímu věku.

2.2 Materialismus

Po tom, co jsme si výše definovali hodnotovou orientaci, postoje a hodnoty, můžeme přejít k materialismu a konkrétním postojům a hodnotám, které ho tvoří.

Filozofický směr – materialismus, je založen na víře, že neexistuje nic jiného než hmota a různé její variace. I když se od jeho vzniku objevila spousta nových forem a modifikací původní teorie, můžeme stanovit základní kámen a průsečík, který je všechny spojuje. Za tento základní kámen můžeme označit přesvědčení, že člověk poznává materiální svět za pomoci percepce a zkušenosti. Dá se tedy říci, že je protipólem idealismu, jehož vyznavatelé mají tendence k relativizaci a nesouhlasí s „jednoduchým“

pojetím světa, které materialismus představuje. V dnešní době se však setkáváme hlavně s materialismem jako označením pro nadměrnou touhu po věcech a bohatství (Nash, 2013).

Můžeme říci, že materialismus je způsob myšlení. Stejně jako mají všichni ostatní lidé své vlastní zájmy a témata, která je zaujmou, materialisté se mimo jiné zajímají o získávání věcí a utrácení svých zdrojů (Rassuli & Hollander, 1986).

Vysvětlení, které většinu lidí napadne jako první, a i v kontextu této práce je asi nejužitečnější, bude pravděpodobně odpovídat definici materialismu podle Belka (1984). Materialismus vyjadřuje, jakou důležitost konzument přisuzuje hmotnému vlastnictví. V nejvyšších úrovních, kterých může materialismus dosáhnout, obsazují tyto materiální statky výsadní postavení v životě jedince. Bývají umístěny na vrcholu hierarchického uspořádání hodnot člověka a představují nejvýznamnější zdroje uspokojení nebo nespokojenosti.

2.2.1 Složky materialismu

V práci Richinsové a Dawsona (1992), kteří vytvořili škálu pro měření materialismu, se hovoří o třech základních oblastech přesvědčení materialistů. Autoři sami uvádějí, že se rozhodně nejedná o jediné oblasti přesvědčení, která se při studiu materialismu dají nalézt, spíše jsou to však ty, které se při jejich praktickém i teoretickém průzkumu ukázaly jako konzistentní. Jsou to centralita, role vlastnictví v honbě za štěstím a role vlastnictví při definování úspěchu.

Úspěch

Prvním faktorem jejich škály je úspěch. Vyjadřuje, do jaké míry respondenti považují materiální vlastnictví za znak úspěchu. V materialisticky laděné společnosti by lidé pravděpodobně vnímali získávání statků a vlastnictví jako jeden z nejdůležitějších aspektů života.

Centralita

Tento druhý faktor zobrazuje, jestli a jak moc se život respondenta točí kolem věcí a jejich získávání. Pokud rád nakupuje, a to i zbytečnosti, a klade velký důraz na věci, které vlastní, je zde nemalá pravděpodobnost, že se jedná o materialistu.

Štěstí

Posledním klíčovým faktorem této škály je vnímání štěstí v závislosti na vlastnictví a získávání věcí. Materialismus se zde může projevovat jako pocit, že ke štěstí nám chybí věci, které si nemůžeme dovolit. Ve výsledku by nás myšlenka na to, že některé luxusní zboží prostě mít nemůžeme, mohla opravdu sužovat a trápit.

Richinsová a Dawson (1992) tedy vyvinuli nástroj pro měření materialismu, který byl použit v mnoha výzkumech, ať už se jedná o výzkumy v USA nebo jiných zemích. Nese název MVS (material value scale), česky škála materiálních hodnot. Jeho součástí je 18 položek rozdělených do tří dimenzí, které jsou popsány výše. V různých studiích (Mckeage et. al., 1993; Yeniaras & Akkemik, 2017; Zhang, 2018) se můžeme setkat s upravenými, patnácti – složkovými nebo devíti – složkovými variantami původní škály.

2.2.2 Vznik materialistických hodnot

Jak už jsme naznačili v předešlých kapitolách, materialismus jedince je ovlivněn vnějšími i vnitřními vlivy. První ze dvou hlavních cest, jak jsou lidé ovlivňováni, vede skrze „materialistické vzory“. Mezi ty lze zařadit masmédiá a reklamu, které se snaží člověku nenápadně podsouvat konzumní styl života. Filmoví hrdinové, které by diváci měli obdivovat, jezdí v drahých autech, létají na dovolené do exotických krajín, používají nejmodernější elektroniku. Ve spojení s například materialisticky nastaveným fungováním rodiny vzniká prostředí, které vede potomstvo k následování podobných hodnot. Druhou zmiňovanou cestou nás vedou „pocity nejistoty“. Ty zažívají lidé zanedbávající své fundamentální psychologické potřeby (potřeby bezpečí, jistoty, kompetentnosti, autonomie, a vztahů s druhými). Materialismus z těchto pocitů vzniká a snaží se působit jako obrana proti nim, která však selhává a sama pod sebou řeže větev. Vede totiž k dalším pocitům nejistoty (Kasser et. al., 2004).

2.3 Materialistická hodnotová orientace - výzkumy

Výzkum materialismu má své místo zejména v sociální psychologii, kde jsou často měřeny korelace mezi ním a dalšími předměty této disciplíny. Zkoumány bývají často vztahy s ostatními lidmi, rozdíly v chování jedinců i skupin a velká část těchto prací se zabývá subjektivními pocity štěstí, spokojenosti a také emocemi.

2.3.1 Materialismus mezi generacemi

Problematikou materialismu v kontextu různých generací se ve svém výzkumu zabýval Belk (1985), inspirovaný teorií životního cyklu. Podařilo se mu zrealizovat výzkum, kde srovnával materialismus tří generací (adolescenti, rodiče, prarodiče), vždy v rámci jedné rodiny. Podle teorie životního cyklu by měla být prostřední generace nejmaterialističtější a nejmladší generaci by podle předpokladů mělo záležet spíše na aktivitách než na věcech. U nejstarší generace se předpokládalo, že její materialismus bude zaměřen spíše na věci připomínající minulost a odkazující na jejich život, než na hromadění věcí nových. Výsledky více méně odpovídaly předpokladům, s prostřední generací nejmaterialističtější a s nejstarší generací nejméně materialistickou. Rozdíl mezi prostřední a nejmladší generací nicméně nebyl nikterak výrazný.

Martin a Prince (2009) zkoumali přímo materialistické znaky generace X, jejíž velká část byla právě tehdy, v roce 2008, na vzestupu. Výzkum proběhl na vzorku o velikosti asi dvou set dvacítí Američanů z různých států, narozených mezi lety 1964 a 1978. Při tvoření hypotézy se nechali inspirovat Inglehartem (2006) a jeho teorií o přesunu materialistické orientace směrem k orientaci postmaterialistické. Výsledky ale jejich předpoklady nepotvrdily a generace X skórovala, co se materialismu týče, poměrně vysoko.

V poněkud aktuálnější práci Rahmana a kol. (2017), se její tvůrci zaměřují na religiozitu, ale hlavně i na pro nás důležitý materialismus a jeho vztah k nákupu módního oblečení v kontextu generace Y. Jejich výsledky mimo jiné svědčí pro hypotézu, že materialističtější a méně religiozní zástupci této generace mají daleko větší sklon k nákupu módního oblečení.

Materialismem generace Y se zabýval též Duh (2016). Zároveň kladl důraz na postoje k penězům a vliv rodinné situace, ve které tito lidé vyrůstali. Výsledky poukazují na skutečnost, že děti vyrůstající v nedostatku mají v budoucnu větší sklony k materialismu a někdy až afektivnímu postoji k penězům. Duh navíc zjistil, že děti, které v dětství zažívaly stres z rodinného rozvratu a nepohody mají v budoucnu silné předpoklady k přečerpávání kreditních karet, osobním bankrotům a obecně ke špatnému hospodaření s penězi.

2.3.2 Materialismus a spotřeba

Při diskuzi o materialismu můžeme nabýt dojmu, že lidé k němu inklinující budou mít nejspíš vyšší spotřebu jak peněz, tak věcí. Na toto téma se zaměřili následující výzkumníci.

Richinsová a Dawson (1992) uskutečnili výzkum, ve kterém položili dvou set padesáti respondentům otázku, jakou částku by minimálně potřebovali k uspokojení svých potřeb. Po srovnání s výsledky těchto lidí ze škály pro hodnocení materialismu zjistili, že čím výše skórovali právě v této škále, tím více peněz by potřebovali (a spotřebovali). Po rozdělení výsledků v MVS do tří tercilů se mezi prvním a třetím objevila propast asi dvacet tisíc dolarů.

Ve stejném roce zrealizovali tito dva další studii, ve které zkoumali zároveň materialismus, egoismus a sebestřednost. Respondentům byli uvedeni do hypotetické situace, kdy nečekaně získali dvacet tisíc dolarů. Jejich úkolem bylo rozřadit tyto peníze do šesti kategorií podle toho, jak by s nimi nakládali. Ukázalo se, že materialističtější jedinci by si nechali o mnoho větší část pro sebe, aniž by mysleli na své známé či jakékoli charitativní nebo jiné organizace. Štědrost by je nepřemohla ani v rámci vlastní rodiny, kterou zpravidla obdarovávali dvakrát méně než jinak orientovaní (Richins & Dawson, 1992).

O rok později proběhla navazující studie (McKeage et. al., 1993), zaměřující se na dárky sobě. U materialistů se zde prokázala zvýšená tendence obdarovávat se. Navíc se odlišovali i tím, že preferovali téměř výhradně materiální a hmotné dárky. Oproti tomu ostatní lidé si častěji vybírali jako dárky sobě zážitky nebo výlety.

Výše uvedené výzkumy naznačují, že materialisticky orientovaní jedinci se vyznačují sklony myslet spíše na sebe než na druhé, obdarovávat se, hromadit materiální bohatství a celkově spotřebovávat více peněz i věcí. V tomto kontextu je zajímavou otázkou, do jaké míry může toto chování souviset i s produkcí odpadu a obecně ekologickým chováním. Tomuto tématu se budeme věnovat v následující kapitole a potažmo i v empirické části práce.

3 TRVALE UDRŽITELNÝ ROZVOJ

Tématiku lze v určitém smyslu chápat jako protipól materialistické orientace. Dle zákona č.17/1992 Sb. o životním prostředí §6 odst. 1 „proces, který splňuje stávající potřeby lidské společnosti, aniž by se dotýkal schopnosti budoucích generací uspokojovat své potřeby. Jeho cílem je zvyšování trvalého lidského života v mezních možnostech ekosystému planety.“ O něco složitější definici předkládá Rynda (2000, p. 2) přičemž se snaží postihnout všechny důležité složky. Udává, že: „Trvale udržitelný rozvoj je komplexní soubor strategií, které umožňují pomocí ekonomických prostředků a technologií uspokojovat lidské potřeby, materiální, kulturní i duchovní, při plném respektování environmentálních limitů; aby to bylo v globálním měřítku současného světa možné, je nutné redefinovat na lokální, regionální i globální úrovni jejich sociálně-politické instituce a procesy.“ Jde tedy o to, do jaké míry člověk při uspokojování vlastních potřeb dovede zohlednit i potřeby druhých a zátěž životního prostředí.

Trvale udržitelný rozvoj rozděluje své hlavní problémy a poznatky do třech pilířů, které jsou představovány hlavními oblastmi, kterých se dotýká. Jsou to oblasti ekonomická, environmentální a sociální (Giddings et. al., 2002)

Ekonomický pilíř řeší základní problém toho, jak přetvořit hospodářské prostředí lidské společnosti v takové, které nebude životnímu prostředí škodit. Naopak, měli by společně souznít do té míry, že si obě sféry zachovají svou plnou funkčnost a výhody z ní plynoucí. Ekonomický pilíř tedy zahrnuje vývoj nástrojů, které umožňují transformaci trhu k vizi udržitelnosti a aplikaci pobídek, které přimějí ekonomické subjekty k tomu, aby se jimi řídily a využívaly je. Přispívají tím k primární i sekundární ochraně životního prostředí, nápravě škod a zároveň se zasazuje o vývoj směrem k prosperující ekonomice za současného zlepšování environmentálně - udržitelných faktorů (Moldán, Janoušková & Hák, 2012)

V sociálním pilíři se nejedná pouze o naplňování základních biologických potřeb lidí a skupin, ale jedná se i o potřeby duchovní či kulturní. Každému by mělo být stejnou měrou umožněno, aby se svobodně rozvíjel, vzdělával a rozvíjel tak svůj potenciál. Udržitelný přístup vyzdvihuje schopnost odříkat si a využívat jen to nezbytné. Zároveň ale nezakazuje použití podpůrných prostředků tam, kde napomáhají či jsou dokonce nezbytné

pro individuální i skupinový růst. Samozřejmostí je boj proti chudobě, diskriminaci, rasismu a jiným projevům nesnášenlivosti. Celkově jde o vyhlazování nerovností mezi lidmi. Důležitým aspektem je zjevně snaha vzdělávat a předávat know-how v oblasti udržitelnosti (Moldán, Janoušková & Hák, 2012).

Ekologický pilíř přesahuje do obou předchozích. Už dávno není lidská rasa jen jedním z mnoha druhů, které z hlediska přímého vlivu na planetu a ekosystém nenesou velkou důležitost. Jak poznamenala Sklenáková (2006) ve své práci, lidé pomalu přestávají být součástí přírody, zatímco ona se musí stále více přizpůsobovat světu lidskému. Člověk by si měl uvědomit dopad svého jednání a snažit se nepřekročit limity prostředí, které mu umožňuje nejen toto jednání, ale i samotnou jeho existenci.

Ekologický pilíř udržitelného rozvoje je ten, který nás v kontextu této práce bude nejvíce zajímat. Jeho klíčovou složkou je samozřejmě ekologie, jejímž stěžejním úkolem je zmapovat a vysvětlit procesy, které se vyskytují v přirozeném prostředí naší planety. Jen díky jejich pochopení jsme schopni odhadnout, jaký typ chování povede oboustranně výhodnému vývoji jak lidské společnosti, tak přírody, která byla v minulosti opomíjena (Storch & Mihulka, 1997).

3.1.1 Environmentální chování

Environmentálním chováním se zabývá i Jan Krajhanzl (2009). Je to takové jednání, které ovlivňuje životní prostředí. Jak ale uvádí sám autor, takto definovaný pojem je až příliš vágní a obecný. Přesněji tedy pojem stanovuje jako jednání, které na životní prostředí působí signifikantně.

Pro-environmentální chování

Pokud se nad environmentálním chováním budeme zamýšlet, dříve nebo později dojdeme k bodu, kdy jej budeme přirozeně dělit na prospěšné a škodlivé. Kladnou, k přírodě zdrženlivou nebo prospěšnou variantu lze označit pojmem „pro-environmentální chování“. (Krajhanzl, 2009). S obdobným termínem se můžeme setkat i v díle Kaisera a kol. (1999), kteří preferovali pojem „ekologické chování“. Dle Sterna a kol. (1993, in Kaiser et. al., 1999), můžeme ekologické chování stejně dobře označit za pro-sociální, jelikož má nakonec blahodárny dopad na život celé společnosti. Odhodlat se k odříkání, které je s životem v souladu s potřebami planety spojeno, vyžaduje dávku altruismu a sebeobětování (Kaiser et. al., 1999). Z toho důvodu je možné předpokládat, že skupiny

lidí chovajících se ekologicky a pro-sociálně se budou pravděpodobně do jisté míry překrývat.

3.1.2 Příčiny ekologického chování

Zdá se, že jsou to hlavně mladí lidé, kteří se v tématu udržitelného rozvoje a ekologického chování zhlédli a v mnoha s nimi souvisejících oblastech se aktivně a tvořivě angažují. Bylo by ovšem příliš zjednodušující předpokládat, že ekologickému chování předchází vždy zvnitřněné normy a zásady nebo starost o životní prostředí. Příčiny ekologického chování nejsou vůbec jednoduchou ani specifickou oblastí. Vždyť i důvodů proč se někdo rozhodl jezdit do práce na kole místo autem bychom mohli najít nespočet, výchovou a dosavadními zkušenostmi počínaje, špatnou finanční situací konče. Obecně se tyto důvody dají rozdělit na vnější (faktory okolí) a vnitřní (faktory intrapsychické, fyzické aspekty jedince). O něco konkrétnější je rozdělení vlivů na vlivy prostředí, ve kterém žijeme, vlivy naší neopakovatelné osobnosti a jedinečný vztah člověka a v této práci neopomenutelné přírody. Těmito tématy se zabývá ekopsychologie, jež se pohybuje na pomezí vnitřních a vnějších faktorů chování. (Krajhanzl, 2009).

Osobnostními vlivy se rozumí především postoje a hodnoty jedince, které jsme definovali už v kapitole o hodnotovém systému. Krajhanzl (2009) vidí jejich důležitost zejména v těch chvílích, kdy se navzájem vylučují s vlivy vztahu k přírodě. Vášnivý cyklista může jet raději autem, když mu chybí čas, stejně tak jako ekologicky uvědomělý zákazník bezobalového obchodu může jednou za čas nakoupit v supermarketu do plastové tašky, aby nakrmil rodinu. Vliv rodiny zde nemůžeme opomenout. Pokud situace v rodině ekologickému chování nepřeje, může to znamenat, že si dítě tyto hodnoty neosvojí. Stejně tak pokud jeho okolí (kamarádi, známí, celkově prostředí, ve kterém vyrůstá) ekologii nevyznává nebo se na ni dokonce dívá s nevolí, může na ni vyvíjející se osobnost zanevřít také. Právě rodina a osobnost jedince pro nás představuje oblast hlavního zájmu.

3.2 Výzkumy zabývající se environmentálním chováním

Přes trvale udržitelný rozvoj, jeho pilíře a environmentální chování jsme se tedy dostali oklikou zpět k hodnotovým systémům. Mohli bychom tedy uvažovat o tom, jak vývoj hodnotového systému jedince a skupin ovlivňuje jejich přítomné i budoucí ekologické chování, jak se toto chování přenáší, liší mezi generacemi a které hodnoty ho podporují. Zároveň bychom mohli odhalit ty, které mu nepřejí nebo ho dokonce vylučují.

Právě hodnoty, stejně jako i vzorce chování, se mohou napříč generacemi přenášet nebo se do určité míry lišit. V kontextu této práce se jedná hlavně o materialismus a materialistické hodnoty.

3.2.1 Environmentální chování a materialismus

Evers a kol. (2018) se rozhodli ověřit předpoklad, že materialisté stojí za vznikem takzvané kultury „použij a vyhoď“, zatímco nematerialističtí, šetrní jedinci přispívají k udržitelnému růstu svým zdrženlivým a opatrným přístupem ke spotřebě. Zkoumali, jak jsou tyto dvě skupiny nakloněny hledání kreativních způsobů využití použitých věcí. Důležitým faktorem bylo i to, jak často pro tyto věci nacházení další uplatnění. Ukázalo se ale, že tyto znaky se objevují u lidí vykazujících jak materialismus, tak šetrnost. Základní hypotéza se tedy navzdory předpokladům nepotvrdila.

Práce Unanua (2014) pojednává o vztahu mezi materialismem, osobní pohodou a environmentálním chováním. Důležitou informací je to, že studie probíhala jak v Chile, tak ve Velké Británii, takže se její výsledky dají vztáhnout na rozvojové země, ale i země se silně spotřebitelsky založenou ekonomikou. V obou případech byl nalezen negativní vztah environmentálního chování a materialismu, stejně tak jako v případě materialismu a osobní pohody. Toto stanovisko zaujímá většina prací zabývajících se materialismem, což se ostatně dá vyčíst i z výzkumů zmíněných v kapitole o materialismu.

Oproti tomu Zhou a kol. (2015), ve svém výzkumu prováděném v Číně, objevili pozitivní vztah mezi materialismem a proekologickým chováním. Sám autor se zamýšlí nad tím, že tento výsledek se odlišuje od většiny západních studií. Je podle něj pravděpodobné, že na vině jsou různá stadia vývoje západních zemí a Číny, která se stále řadí spíše mezi rozvojové země.

Podobné stanovisko zaujímají i Tang a Hinsch (2018). Zjistili, že pokud je materialisticky orientovaný jedinec dostatečně ekologicky informován, často potom směřuje k chování v souladu s životním prostředím. Tato pravděpodobnost se navíc zvyšuje, pokud mezi jeho výrazné vlastnosti patří sebevědomí. Z tohoto hlediska může být zajímavé pozorovat, jak se materialismus a chování projevují u generace Y, která bývá označována za velmi sebevědomou a navíc má potenciální přístup k informacím skrze digitální technologie.

3.2.2 Environmentální chování mezi generacemi

Stejně jako v případě materialismu i environmentální chování má svá specifika u různých věkových skupin. Následující výzkumy se zaměřují právě na tato specifika.

Severo a kol. (2017) provedli průzkum mezi asi osmi sty brazilských obyvatel spadajících do tří generací, mezi kterými byly i generace X a Y. Jejich cíl byl zmapovat jejich postoje k udržitelnému rozvoji, environmentálním a „zeleným“ konzumním praktikám. Podle jejich výsledků má generace Y k této problematice kladnější postoje a tím pádem je přístupnější proekologickému chování.

Baskinová se Sommerovou (2017) se ve svém článku zabývají generací X. Neprovedly sice žádný výzkum, ale přesto ji označili za generaci, která by mohla pomoci zachránit planetu. Poukazují na fakt, že zástupci této generace jsou právě na vrcholu, ve vedení společností i celých států. Právě na ně se vztahuje usnesení UN (United Nations), ve kterém se sto devadesát tři států jednoznačně shodlo na seznamu sedmnácti cílů, kterých chtějí v příštích patnácti letech, co se udržitelnosti planety týče, dosáhnout. Generace X je podle nich diskuzi o životním prostředí lépe přístupná než její předchůdci, a vzhledem k jejímu nynějšímu postavení bude mít důležitou úlohu v plnění stanovených cílů.

V jednom z kvalitativních výzkumů, zabývajících se lidským chováním a environmentalitou, byl zase zkoumán vliv povědomí o ekologických principech na cestování auty, vlastnictví aut a studium autoškoly u aktuální generace ve vzestupu, generace Y. Podle Hopkins (2016) je za postupným snižováním využití aut zčásti i environmentální uvědomění dnešních mladých lidí.

Dále Synodinos a Bevan-Dye (2014) se ve své práci pokusili předpovědět, v jaké míře se bude generace Y v budoucnu zapojovat do pro-environmentálního chování. Po vyhodnocení dotazníku, který vyplnilo asi 500 zástupců kohorty, zaujali kladné stanovisko. Výzkum ukazuje jejich pozitivní vztah k životnímu prostředí.

Z pohledu dostupných výzkumů tedy není vztah ani směr vztahu (pozitivní vs. negativní) mezi materialismem a environmentálním chováním zcela jednoznačný. Stejně tak mezigenerační studie naznačují, že větší sklony k environmentálnímu chování má spíše generace Y. I generace X je ale podle výsledků prací lépe přístupná ekologii než jejich rodiče. Navíc většina těchto výzkumů pochází ze zahraničí, a tak vztah mezi těmito proměnnými v českém prostředí může být odlišný, kvůli kulturně a historicky specifickému prostředí. Tento vztah je tedy jistě hodný bližšího prozkoumání.

VÝZKUMNÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍLE A HYPOTÉZY

Tato práce se zabývá hodnotovou, konkrétně materialistickou orientací dvou současných generací a jejich environmentálním chováním. Cílem práce je prozkoumat rozdíly v materialismu a environmentálním chování mezi generací X a Y v kontextu přímých rodinných vztahů. Literatura naznačuje výrazné rozdíly mezi oběma generacemi v oblasti hodnot, vývoje a prostředí, ve kterém vývoj probíhal. Obě zvolená témata (materialismus i environmentální chování) úzce souvisejí s těmito specifiky, což můžeme považovat za indikaci toho, že míra materialismu i environmentálního chování se u obou generací pravděpodobně liší.

Podle Kassera a kol. (2004) stojí za vznikem materialismu často pocity nejistoty. Jedinec, jehož potřeby nejsou dostatečně uspokojovány, se nevědomě brání tím, že lpí právě na materiálních hodnotách. Tuto teorii nepřímo potvrzuje Duh (2016), jehož výzkum nachází vyšší míru materialismu u dětí, které vyrůstaly v nedostatku. Ty mají poté i více problémů ve finanční oblasti, spějí k osobním bankrotům a řeší existenciální problémy. Dále Tang a Hinsch (2018) zjistili, že sklony k pro-environmentálnímu chování mají ti jedinci, mezi jejichž výrazné vlastnosti patří sebevědomí. To ale může být u materialistů snižené právě třeba výše zmíněnými existenciálními problémy. Jedním z výstupů jejich výzkumu byla ale skutečnost, že správně ekologicky informovaní materialističtí jedinci často spějí k pro-environmentálnímu chování. Stejně jako Zhou a kol. (2015) upozorňují na to, že záporný vztah mezi materialismem a pro-environmentálním chováním by neměl být brán jako samozřejmost. I přesto jsme se pro tuto práci rozhodli formulovat první hypotézu podobně, jako ji formulovala většina jiných autorů ve svých výzkumech (například Evers a kol., 2018; Unanu, 2014). Náš předpoklad je takový, že materialistická hodnotová orientace a pro-environmentální chování spolu negativně korelují, tedy že čím materialističtější jedinec je, tím méně se bude chovat environmentálně. Ve prospěch této hypotézy hovoří i výzkumy materialismu a spotřeby (například Richins & Dawson, 1992; McKeage, 1993), které naznačují, že materialističtí lidé mají větší sklony ke spotřebě a plýtvání.

Inglehartova (2006) teorie o přesunu hodnot od materialistických k postmaterialistickým v dobách míru a dostatku podnítila vznik naší druhé hypotézy.

V jistém smyslu k jejímu ověření přispěl znovu Duh (2016), jehož výzkum podporuje názor, že děti vyrůstající v nedostatku spějí k materialismu. To samé tvrdí o dětech z rozvrácených rodin a dětech vyrůstajících ve stresujícím prostředí. V této situaci se mohlo za dob vlády komunistické strany ocitnout mnoho mladých příslušníků generace X, která v této době vyrůstala. Komunisté se snažili vymýtit náboženství, individualitu a potřeby jednotlivce, obzvláště potom ty, které nebyly materiální. Generace X prožila nejchoulostivější období života právě v takovém prostředí a mnozí mohli podlehnout dojmu, že v životě jsou nejdůležitější právě materiální potřeby (Bělina, 1993). Na základě těchto informací byla vytvořena hypotéza číslo dvě, která předpokládá, že generace X je materialističtější než generace Y, která se z větší části s komunismem nesetkala a přišla na svět v době svobody.

Dalším cílem výzkumu bylo zjistit, která generace více inklinuje k pro-environmentálnímu chování. Zde můžeme opět použít teorii Ingleharta (2006), kterou bychom mohli interpretovat i tak, že lidé v nedostatku myslí nejprve na vlastní přežití, své vlastní blaho. Až potom začínají přemýšlet o blahu druhých nebo třeba planety. V teoretické části práce bylo zmíněno několik výzkumů a prací zabývajících se tímto tématem. Podle Sabové (2007) se už u generace X objevuje zvýšený zájem o životní prostředí, oproti jejich rodičům, vzhledem k tomu, že tato generace se nenarodila za války. Z hlediska kulturně – historického kontextu však toto tvrzení působí poněkud zjednodušeně. Severo a kol. (2017) srovnávali přímo generaci X a Y. Jejich výsledky implikují kladnější postoje a tendence k eko-chování u generace Y. Synodinos a Bevan-dye (2014) zase na základě svého dotazníkového šetření předpokládají poměrně vysokou participaci generace Y v pro-environmentálním chování. Třetí vzniklou hypotézou vyjadřujeme předpoklad, že míra environmentálního chování je vyšší u generace Y.

Čtvrtá hypotéza se týká přesunu hodnot z rodičů na děti. Tou se opět zabýval Inglehart (2006) v druhé hypotéze své teorie. Podle ní je velice důležité, se kterými hodnotami přichází člověk do styku, zvláště v obdobích vývoje. I když v pozdějších stádiích získávají stále větší důležitost vlivy okolí, institucí a jiných skupin, role základní rodiny při tvorbě hodnot a hodnotových systémů je nevyvratitelná. V poslední hypotéze mu dáváme za pravdu předpokladem, že čím materialističtější je rodič, tím materialističtější je i jeho dítě. Na stejném principu byla postavena i hypotéza pátá. Podle ní koreluje ekologické chování rodičů s ekologickým chováním dětí.

Souhrnně jsou tedy naše hypotézy následující:

- H1:** Výsledné hrubé skóry dotazníků MVS a GEB spolu negativně korelují.
- H2:** Generace X dosahuje vyššího skóru na škále materialismu než generace Y.
- H3:** Generace Y dosahuje vyššího skóru na škále obecného environmentálního chování než generace Y.
- H4:** Skóry z dotazníku MVS dosažené rodiči a jejich dětmi spolu pozitivně korelují.
- H5:** Skóry z dotazníku GEB dosažené rodiči a jejich dětmi spolu pozitivně korelují.

5 TYP VÝZKUMU A POUŽITÉ METODY

Pro tento výzkum jsme zvolili kvantitativní přístup v podobě srovnávací studie. Dochází zde totiž právě ke srovnávání dvou generací. Zkoumána byla míra materialismu a pro-environmentálního chování generací X a Y v České republice.

5.1 Metody získávání dat

K určení míry materialismu jsme využili škálu materiálních hodnot, sestrojenou autory Richinsovou a Dawsonem (Material Value Scale, MVS). Ke zjišťování míry angažovanosti jedince v environmentálním chování jsme použili upravenou škálu obecného ekologického chování F. G. Kaisera (General Environmental Behaviour, GEB scale). U obou jsme provedli faktorovou analýzu, která bude detailněji popsána v kapitole o analýze dat. V této kapitole popíšeme obě testové metody tak, jak je prezentují jejich autoři.

5.1.1 Škála materiálních hodnot (Material value scale)

Škála materiálních hodnot Richinsové a Dawsona (2019) se ve výzkumech vyskytuje v různých podobách. Do tohoto výzkumu jsme zakomponovali původní, 18-ti položkovou verzi. Měření materialismu metoda provádí na základě hodnocení třech subškál, jejichž názvy jsou úspěch, centralita a štěstí. Subškály úspěch a štěstí vznikly podle přesvědčení většiny materialisticky orientovaných jedinců, že věci a majetek jsou znakem úspěchu a že majetek je důležitým faktorem při snaze dosáhnout štěstí. Subškála s názvem centralita mapuje, do jaké míry se život člověka „točí“ okolo věcí a majetku. Každá ze subškál obsahuje šest položek ve formě Likertovy škály. Na každé z osmnácti tvrzení tedy odpovídá číslem od jedné do pěti, s hodnotou 1 jako „naprosto souhlasím“ a s hodnotou 5 jako „rozhodně nesouhlasím“. Prostřední hodnotu 3 jsme uvedli jako „nemůžu se rozhodnout“ s tím, aby se ji respondenti snažili používat co nejméně. Necelá polovina položek dotazníku byla inverzních. V tabulce 1 jsou uvedeny subškály a některé z položek, které obsahují.

Tab. 1: Subškály a některé položky MVS

Škála	Ukázka položek
Úspěch	- Obdivuji lidi, kteří vlastní drahé domy, auta a oblečení. - Přejde mi, že to, kolik toho lidé vlastní, není úplně známkou úspěchu. (inverzně)
Centralita	- Věci, které vlastním, pro mě nejsou zas až tak důležité. (inverzně) - Rád/a utrácím peníze za věci, které nejsou praktické.
Štěstí	- Někdy mě poměrně dost trápí to, že si nemohu dovolit koupit všechny věci, které bych chtěl/a. - Můj život by byl lepší, kdybych měl/a některé věci, které nemám.

5.1.2 Škála obecného environmentálního chování (GEB scale)

Škálu obecného environmentálního chování sestavil Florian Kaiser (1998). V průběhu let se objevila ve více výzkumech a podobách. Původní škála byla rozdělena do sedmi subškál, které obsahovaly dohromady třicet osm položek, z nichž asi polovina byla inverzních.

Pro účely této práce jsme škálu potřebovali upravit a aktualizovat. Na začátku jsme vyřadili subškálu prosociálního chování, protože ač lze předpokládat, že tyto dva druhy chování spolu souvisejí, tak účel našeho výzkumu je sledovat míru environmentálního chování, ne toho prosociálního. Dále jsme vynechali dvě položky z původní škály, a to „Používám prací prášek bez obsahu fosfátu“ a „Nevím, jestli do svého auta tankuji olovnatý benzín“. Tyto položky už dnes v České republice ztratily význam, protože ani prací prášek s fosfátem, ani olovnatý benzín se u nás už prodávat nesmějí. Některé další otázky byly upraveny, aby lépe odpovídaly českému prostředí a kontextu. Položka „Často vyhazují zbytky do záchodu“ byla upravena na „Často vyhazují zbytky“, s ohledem na fakt, že lidé mohou zbytky vyhazovat i jinými způsoby. Nová verze položky „Prázdné lahve nosím do kontejneru na sklo“ zní „Prázdné lahve nosím do kontejneru na tříděný odpad“, protože v dnešní době je velice aktuálním problémem třídění hlavně plastů a jiných materiálů, nejen skla. V českých supermarketech se už nějakou dobu nenabízejí plastové tašky zdarma, a proto bylo znění položky „Při nakupování obvykle použiji zdarma nabízenou plastovou tašku“ změněno na „Při nakupování obvykle použiji nabízenou plastovou tašku“. V USA, na rozdíl od České republiky, se k nakupování často používají papírové tašky. Autor tedy původní položku formuloval jako „Při nakupování používám papírové sáčky raději než plastové“. Po úpravě zní položka „Při nakupování používám

raději jiné tašky než plastové“. Poslední upravená položka „Většinou kupuji mléko ve vratných lahvích“ byla přeformulována jako „Většinou kupuji potraviny ve vratných nádobách, nebo si donesu vlastní“, protože v dnešní době lze ve vratných nádobách zakoupit mnohem více potravin, než dříve.

Za účelem obohacení škály byly přidány položky, které v dnešní době hrají poměrně velkou roli v enviromentálním chování. Jedná se o položky: „Kupuji balenou vodu“, „Když jdu někam na kávu, беру si s sebou vlastní kelímek“, a „Nádobí myji pod tekoucí vodou“.

Výsledný dotazník, složený z třiceti jedna položek, jsme podrobili faktorové analýze, jejíž výsledky budeme komentovat v jedné z následujících kapitol.

Tab. 2: Subškály a některé položky GEB scale

Škála	Ukázka položek
Ekologická likvidace odpadu	- Vybité baterie vyhazují spolu s ostatními odpadky. (inverzně) - Nepoužitá/prošlá léčiva nosím zpět do lékárny.
Šetření vodou a energií	- Častěji se sprchuji, než koupu ve vaně. - V zimě si doma raději přitopím, než abych musel/a nosit svetr. (inverzně)
Uvědomělá konzumace	- K zabíjení hmyzu používám chemické insekticidy. (inverzně) - Raději než univerzální čistič používám čistič určený speciálně do koupelny. (inverzně)
Omezení tvorby odpadu	- V supermarketech většinou kupuji nebalené ovoce. - Někdy si kupuji nápoje v plechovkách. (inverzně)
Dobrovolné přispívání	- Často s přáteli hovořím o problémech spojených s životním prostředím. - Jsem členem organizace zabývající se ochranou životního prostředí.
Využívání automobilu	- Pokud je to možné, při cestování po okolí (okolo 15 km) používám veřejnou dopravu, nebo jedu na kole. - Po městě se autem většinou nepohybují.
Nové položky	- Kupuji balenou vodu. - Když jdu na kávu, беру si s sebou vlastní kelímek. - Nádobí myji pod tekoucí vodou. (inverzně)

6 SBĚR DAT A VÝZKUMNÝ SOUBOR

Sběr dat probíhal prostřednictvím internetového dotazníku. Původní způsob mobilizace respondentů na sociální síti se ukázal jako neefektivní, proto dotazník ve finální verzi nebyl volně dostupný všem uživatelům internetu. Cíleně jsme ho rozesílali vybraným účastníkům, kteří budou schopni uspokojit vyšší nároky dotazníku. Jejich úkolem nebylo pouze vyplnit dotazník, ale také jej museli přeposlat alespoň jednomu ze svých rodičů. Výběr účastníků byl tedy příležitostný, v malém množství kombinovaný s metodou sněhové koule (v některých případech proběhlo předání známým atd.).

Právě kvůli vyšším nárokům na respondenty i výzkumníka, na rozdíl od klasických dotazníkových šetření, se nám ve finální fázi podařilo vybrat pouze 73 dotazníků. Zcela vyřazen byl pouze jeden respondent, který si zjevně spletl datum narození svého dítěte a rozhodl se svou chybu napravit (odpovídal tedy dvakrát). Z výsledného počtu 72 dotazníků 60 splňovalo kritérium dvojic rodičů a dětí. Pouze těchto 60 dotazníků jsme mohli použít pro ověření opravdu všech hypotéz (výjimkou byla pouze hypotéza číslo 1, kde bylo možné použít celý výzkumný soubor). 30 z nich náleželo ke generaci X (narození 1960 – 1980) a 30 ke generaci Y (u nás narození 1987 – 2000). Většina účastníků žila v době vyplnění v Olomouckém kraji a drtivá většina příslušníků generace Y studovala vysokou školu.

Z celkového počtu 72 respondentů náleželo 36 ke generaci X a 36 ke generaci Y. Při vyhodnocování tohoto výzkumu nebylo nijak zohledňováno pohlaví, nicméně výzkumný soubor čítal 24 mužů a 48 žen. Celý výzkumný soubor byl použit pouze u některých hypotéz. Kromě hypotézy zkoumající celkový vztah pro-environmentálního chování a materialismu byly použity pouze výsledky dotazníků výše zmiňovaných 60-ti respondentů.

Výsledky takto sesbíraných dotazníků s takto malým souborem rozhodně nelze zobecňovat na celou Českou republiku ani na její větší části. Pokud bychom prahli po zobecnění na širší populaci, mohli bychom uvažovat například nad vysokoškolskými studenty Olomouckého kraje a jejich rodiči.

Tab. 3: Charakteristiky generací X a Y z hlediska věku

Generace	počet	průměr	sm. odch.	minimum	maximum
X	36	49,3	3,2	43	56
Y	36	22,1	1	20	25
Dohromady	72	35,7	13,9	24	79

6.1 Etické hledisko a ochrana soukromí

Etická stránka této práce není nijak složitá. Respondenti byli oslovoováni většinou přes internet a jejich účast byla naprosto dobrovolná. Neposkytovali žádné citlivé údaje a celé šetření bylo anonymní. Anonymitu zajišťovaly identifikační kódy, které obsahovaly v případě dětí jejich vlastní iniciály, měsíc a den narození. Rodiče doplnili vždy stejný identifikační kód jako jejich děti (kvůli párování). Všichni účastníci měli na konci dotazníku možnost vyjádřit se k dotazníku v poslední, otevřené odpovědi. Někteří respondenti se rozhodli dobrovolně porušit svou anonymitu, aby později obdrželi výsledky výzkumu. Na konec dotazníku bylo připojeno poděkování za účast.

V tomto výzkumu nebyla porušena žádná etická ani morální pravidla. Respondenti nebyli nijak klamáni ani manipulováni, nebyli vystaveni jakékoli újmě, neuváděli žádné citlivé údaje a byli zcela v anonymitě. Obdrželi také kontaktní údaje v případě dotazů nebo připomínek týkajících se jejich výsledků nebo dotazníku samotného.

7 PRÁCE S DATY A JEJÍ VÝSLEDKY

V kapitole o práci s daty získají čtenáři náhled na to, jak probíhalo třízení, zpracování a analýza dat. Prvním krokem bylo převedení dat z webu Survio do programu MS Excel. Zde byla data třížena a upravována. Nutné bylo transformovat hrubá data do podoby, ve které by je bylo možné vyhodnocovat ve statistickém programu Statistica. Nejnáročnějším úkolem bylo právě třízení dat relevantních pro jednotlivé hypotézy a vytváření skupin, do kterých je bylo potřeba členit. Provedena byla i faktorová analýza.

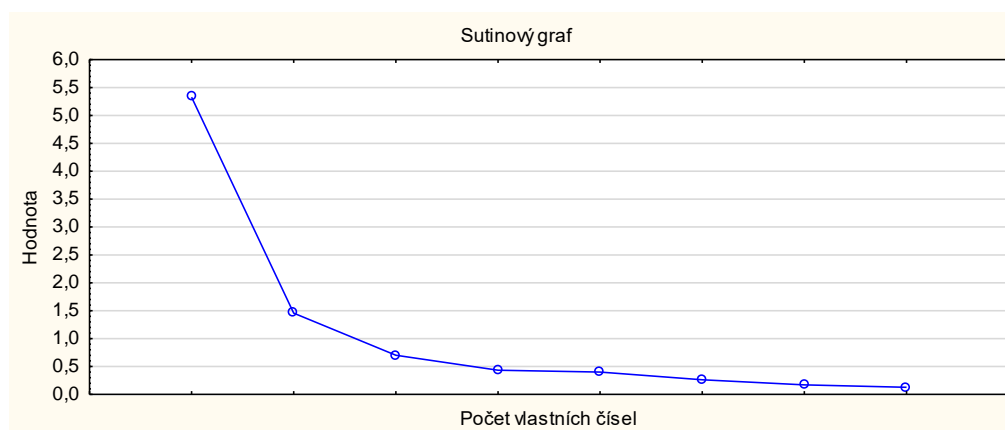
7.1 Faktorová analýza

Ani jeden z použitých dotazníků nebyl v minulosti hojně využíván ani standardizován pro použití v České republice. Faktorová analýza byla provedena s cílem ověřit funkčnost dotazníků a jejich položek v tomto prostředí. K tomuto účelu byla vybrána explorační faktorová analýza metodou hlavních os.

7.1.1 Faktorová analýza MVS

Originální škála materialismu (Richins & Dawson, 1992) je rozložena do tří faktorů. Po zobrazení sutinového grafu sesbíraných dat však bylo nutné konstatovat, že faktorová analýza objevila v našem případě faktor pouze jeden.

Obrázek 1: Sutinový graf škály MVS

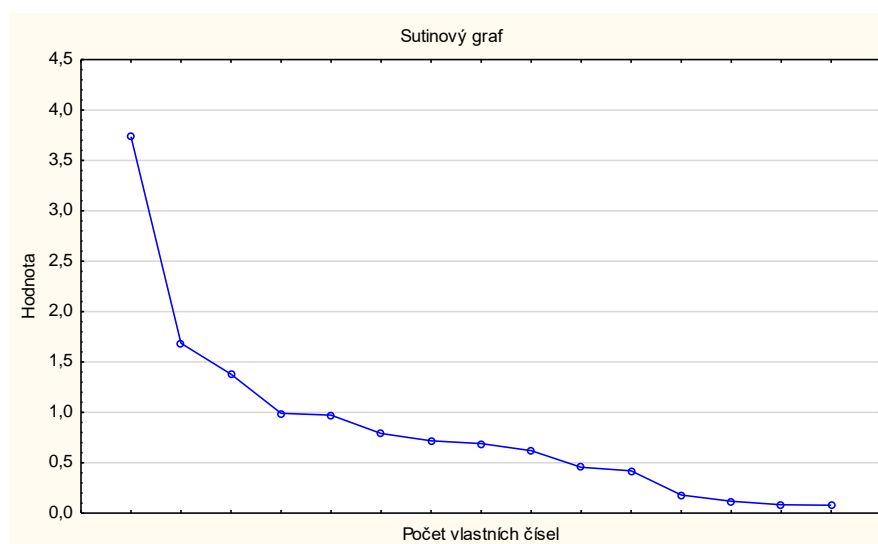
Z toho důvodu jsme se škálou MVS počítali jako s jednofaktorovou. Také jsme provedli položkovou analýzu, abychom ověřili vnitřní konzistenci testu a jeho položek. Výsledná Cronbachova alfa nabývala hodnoty 0,87. Také korelace jednotlivých položek se

zbytkem škály se pohybovala nejméně kolem hodnoty 0,3. Vnitřní konzistenci dotazníku MVS lze tedy považovat za uspokojivou.

7.1.2 Faktorová analýza GEB škály

Dotazník základního ekologického chování byl původně rozdělen do sedmi subškál. Provedená faktorová analýza objevila ale pouze tři faktory s vlastním číslem vyšším než 1. Ty byly navíc syceny takovou kombinací položek, která byla interpretačně málo srozumitelná. Po inspekci sutinového grafu, i kvůli jednodušší interpretaci, jsme tedy nakonec se škálou při výpočtech nakládali jako s jednofaktorovou.

Obrázek 2: Sutinový graf dotazníku GEB

Třicet jedna položek dotazníku vykazovalo vnitřní konzistenci 0,71 s tím, že některé položky jí zjevně škodily. Bylo tedy nutné protřídit je. Jako kritérium k vyřazení položek jsme určili korelaci položky se zbytkem škály od 0,1 níže (po zaokrouhlení). Navíc musela být vyřazena položka „Nádobí myji pod tekoucí vodou“. Původní úmysl byl takový, že mytí nádobí pod tekoucí vodou je neekologické. Zdá se však, že jinak ekologičtí jedinci na ni odpovídali „ano“. Položka se tedy ukázala být nefunkční a musela být proto vyřazena.

V následující tabulce jsou uvedeny položky dotazníku a jejich korelace se zbytkem škály. Zvýrazněny jsou ty položky, které vnitřní konzistenci celé škály snižovaly a byly vyřazeny.

Tab. 4: Korelace položek se škálou GEB před vyřazením položek

Položka	Item-Total	Alpha if deleted	Položka	Item-Total	Alpha if deleted
Vybité baterie vyhazují spolu s ostatními odpady.	0,461	0,681	Někdy si kupuji nápoje v plechovkách.	0,102	0,709
Po jídle vyhazují zbytky.	0,431	0,683	V supermarketech většinou kupuji nebalené ovoce.	0,070	0,707
Použitá/prošlá léčiva nosím zpět do lékárny.	0,175	0,703	Při nakupování obvykle použiji nabízenou plastovou tašku.	0,438	0,683
Sbírám a recykluji použitý papír.	0,338	0,691	Při nakupování používám raději jiné tašky než plastové.	0,418	0,686
Prázdne lahve nosím do kontejneru na tříděný odpad	0,113	0,705	Většinou kupuji potraviny ve vratných nádobách, nebo si donesu vlastní.	0,388	0,687
Častěji se sprchuji, než koupu ve vaně.	-0,031	0,710	Často s přáteli hovořím o problémech spojených s životním prostředím.	0,453	0,681
V zimě si doma raději přitopím, než abych musel/a nosit svetr.	0,276	0,695	Jsem členem organizace zabývající se ochranou životního prostředí.	0,334	0,698
Prádlo vyperu až tehdy, když naplní celou pračku.	-0,122	0,724	V minulosti jsem někoho upozornil/a na jeho neekologické jednání.	0,348	0,690
V zimě nechávám dlouho otevřená okna, abych dovnitř vpustil/a čerstvý vzduch.	-0,055	0,719	Někdy finančně přispívám organizacím zabývajícím se ochranou životního prostředí.	0,183	0,702
Špinavé prádlo nepředpírám.	0,143	0,705	Po městě se autem většinou nepohybují.	0,272	0,695
Při praní používám změkčovač vody.	0,003	0,712	Po dálnicích nejzdím rychlostí vyšší než 100 km/h.	-0,122	0,720
Na čištění trouby používám čistící spreje.	0,349	0,689	Pokud je to možné, při cestování po okolí (okolo 15 km) používám veřejnou dopravu, nebo jedu na kole.	0,386	0,686
K zabíjení hmyzu používám chemické insekticidy.	0,149	0,705	Kupuji balenou vodu.	0,405	0,686
Používám chemické osvěžovače vzduchu.	0,397	0,686	Když jdu někam na kávu, беру si sebou vlastní kelímek.	0,334	0,694
Používám chemické čističe toalet.	0,394	0,693	Nádobí myji pod tekoucí vodou.	-0,121	0,726
Raději než univerzální čistič používám čistič určený speciálně do koupelny.	0,169	0,635			

Vyřazeno bylo devět položek. Dvacet dva zbývajících otázek vykazovalo vyšší vnitřní konzistenci 0,78. I korelace položek se zbytkem škály se zlepšila a většina z nich se nepohybovala pod hranicí 0,2.

7.2 Analýza dat

Po rozhodnutí o dimenzionalitě použitých škál jsme přikročili k samotnému testování hypotéz. To také probíhalo v programu Statistica. K ověření hypotéz H1, H4 a H5 byl použit Pearsonův korelační koeficient, přičemž H1 byla ověřována na souboru 72 respondentů, zatímco H4 a H5 (logicky) pouze na 60 respondentech – párech rodičů a dětí (viz Sběr dat a výzkumný soubor).

K ověření hypotéz H2 a H3 jsme použili párový T-test pro dva závislé výběry. Všechny hypotézy byly testovány jednostranně, na hladině $\alpha = 0,05$.

8 VÝSLEDKY

H1: Výsledné hrubé skóry dotazníků MVS a GEB spolu negativně korelují.

Výsledky ukazují na středně silnou negativní korelaci ($r = -0,39$; $p = 0,002$) mezi MVS a GEB. Hypotézu H1 jsme přijali.

H2: Generace X dosahuje vyššího skóru na škále materialismu než generace Y.

K ověření této hypotézy jsme použili parametrickou metodu T-testu pro dva závislé výběry, jelikož šlo o rodiče a jejich vlastní děti. Hodnota statistiky $t = -1,91$; $p = 0,97$; $d = 0,35$. Zdá se, že vyššího skóru na škále MVS dosahuje generace Y. Hypotézu H2 jsme nemohli přijmout.

Tab. 5: Deskriptivní statistiky škály MVS v generacích X a Y

Generace	MVS průměr	Sm. odch.	Min.	Max.
X	40,57	11,52	20	72
Y	45,13	10,21	28	68
Dohromady	42,85	11,03	20	72

H3: Generace Y dosahuje vyššího skóru na škále obecného environmentálního chování než generace X.

Hypotéza číslo 3 byla ověřována opět pomocí párového T-testu pro dva závislé výběry. Hodnota statistiky $t = -2,60$; $p = 0,007$; $d = 0,48$. P-hodnota klesla pod hodnotu 0,05, tím pádem byla hypotéza přijata.

Tab. 6: Deskriptivní statistiky dotazníku GEB v generacích X a Y

Generace	GEB průměr	Sm. odch.	Min.	Max.
X	14,73	3,81	7	24
Y	16,30	3,99	10	24
Dohromady	15,52	3,95	7	24

H4: Skóry z dotazníku MVS dosažené rodiči a jejich dětmi spolu pozitivně korelují.

U čtvrté hypotézy byl znovu využit Pearsonův korelační koeficient ($r = 0,28$; $p = 0,71$). Korelační koeficient sice naznačuje slabou pozitivní korelaci, ale na základě p-hodnoty nemohla být hypotéza přijata.

H5: Skóry z dotazníku GEB dosažené rodiči a jejich dětmi spolu pozitivně korelují. Poslední hypotéza byla také ověřována za pomoci Pearsonova korelačního koeficientu ($r = 0,52$; $p = 0,002$). Hypotézu se podařilo přijmout, korelační koeficient naznačuje středně silnou korelaci v kladném směru.

Tab. 7: Finální přehled hypotéz

Hypotéza	p-hodnota	Závěr
H1	$p = 0,002$	Přijata
H2	$p = 0,97$	Nelze přijmout
H3	$p = 0,007$	Přijata
H4	$p = 0,71$	Nelze přijmout
H5	$p = 0,002$	Přijata

9 DISKUZE

Nyní rozebereme výsledky získané analýzou dat, proběhne jejich srovnání s pracemi jiných autorů, kteří se zabývali podobnými problémy, a také zde zmíníme některé limity a omezení provedeného výzkumu.

První hypotéza práce pojednává o vztahu materialismu, měřeného dotazníkem MVS (Material Value Scale) autorů Richinsové a Dawsona (1992) a pro-environmentálního chování, k jehož měření byl použit dotazník GEB (general ecologic behavior) Floriana Kaisera (1998). Jako metoda měření byl zvolen Pearsonův korelační koeficient, který podpořil naše předpoklady. Výsledkem byla slabá až středně silná negativní korelace materialismu a pro-environmentálního chování. K podobným závěrům došel Unanu (2014), který prováděl výzkum v Chile a Velké Británii. I on zkoumal vztah materialismu a ekologického nebo pro-environmentálního chování. Příčina negativní korelace obou veličin by se dala vysvětlit například pomocí studie, kterou provedl Duh (2016). Tvrdí, že materialisticky orientovaní lidé mají v dospělosti sklony k osobním bankrotům, finančním i jiným problémům. Lidé řešící existenciální problémy se málokdy starají o blaho ostatních nebo planety, na které žijí. Jejich tendence k eko-chování tedy mohou být snižené. Výsledky Zhoua a kol. (2015), které ukazovaly na možný pozitivní vztah materialistické hodnotové orientace a eko-chování, se s těmi našimi neshodují. Je ale nutné uznat, že autoři sami ve své práci vyjadřují překvapení nad výsledkem, který se liší od většiny západních studií. Možná, že právě Čína je se svým unikátním kulturním i sociálním prostředím je natolik specifická, že se liší i ve vztahu materialismu a pro-environmentálního chování. Mohli bychom přemítat nad tím, proč byla nalezena pouze korelace na hranici slabé a středně silné. Možné vysvětlení nám nabízejí Tang a Hinsch (2018). Podle jejich závěrů se i materialističtí jedinci chovají v souladu s životním prostředím, pokud jsou o problematice ekologie dostatečně informováni. Nemusel by to být tedy přímo materialismus, který vylučuje eko-chování. Mohlo by se jednat spíše o nízkou informovanost těchto lidí, která zapříčiňuje jejich nižší angažovanost v pro-environmentálních aktivitách. Podobné stanovisko nabízí i Evers a kol. (2018), jejichž výsledky vyvracejí předpoklady, že materialisté mají větší tendence k vyhazování věcí a tím pádem tvoření odpadu. Co se týče vztahu materialismu a environmentálního

chování, stálo by za to lépe prozkoumat a zmapovat vlivy, které mezi nimi působí a spojují je.

Druhou hypotézu, která vyjadřuje předpoklad, že příslušníci generace X jsou více materialističtí než příslušníci generace Y, se za pomoci párového T-testu prokázat nepodařilo. Mileniálové na škále materialistické hodnotové orientace skórovali výše než jejich rodiče a vykazují vyšší míru materialismu. Uvedený předpoklad se tedy ukázal jako nesprávný. Buďto Duh (2016) neměl pravdu v tom, že děti vyrůstající ve stresujícím prostředí a nedostatku směřují k materialismu, nebo bylo naše přesvědčení o vlivu komunismu na jedince nepřiléhavé. I když se komunisté snažili vymýtit náboženství, individualitu a vyzdvihovali pouze základní materiální potřeby, je zřejmé, že se jim nikdy zcela nepodařilo tuto ideu vštípit lidem do podvědomí. Zvláště generace X, která v té době vyrůstala, mohla tíhnout spíše k tendenci bouřit se proti tomuto přístupu, který byl masivně propagován. Právě tato masová propagace v nich mohla vyvolat odpor a snahu se z tohoto ideologického vlivu vymanit. Dalším možným důvodem, proč se generace X ukázala jako méně materialistická, je to, že postmaterialistická hodnotová orientace nepřichází v závislosti na míře svobody a dostatku, kterou lidé zažívají, ale spíše v závislosti na tom, jak ji vnímají. I když byla sametová revoluce jistě krok ke svobodě, tak přechod ke kapitalismu mohl být pro spoustu lidí plný nejistoty a nechtěné zodpovědnosti za sebe sama. Tím pádem se i hodnotová orientace jejich dětí mohla pohybovat ve směru, který druhá hypotéza této práce nepředpokládala. Opomenuta byla myšlenka, že války, které proběhly ne až tak dlouho před příchodem generace X na svět, mohly mít na svědomí daleko větší skok od materialismu k postmaterialismu (Inglehart, 2006). Jednu z dalších možností vysvětlení předkládá Kasser (2004). Materialismus podle něj vzniká i prostřednictvím materiálních vzorů, které předkládají média. Těmto materiálním vzorům mohla být v dětství vystavena právě generace Y, kvůli rozmachu technologií. Belk (1985) zkoumal teorii životního cyklu, která by též mohla být vysvětlením selhání naší hypotézy. Podle jeho výsledků je v rámci rodiny vždy nejméně materialistická nejstarší generace důchodců, s prostřední a nejmladší generací podobně materialistickou. Tento výsledek vysvětluje tím, že starší lidé se orientují spíše na vzpomínky a odklánějí se od hromadění věcí a peněz. Možná je tedy materialismus pouze součástí jedné fáze životního cyklu člověka. V empirické ani teoretické části práce jsme nedokázali spolehlivě odpovědět na otázku, jak vlastně materialistická hodnotová orientace vzniká. Bylo by jistě prospěšné a zajímavé výzkum zopakovat na větším a reprezentativnějším vzorku, aby se blíže

prozkoumaly jeho závěry. Užitečné by bylo zejména zaměřit se zejména na vznik materialismu a faktory, které k němu přispívají.

Hypotézu číslo tři jsme po provedení párového T-testu přijali. V našem výzkumném souboru vykazuje vyšší míru ekologického chování generace Y. I přesto, že jsme v první hypotéze objevili zápornou korelaci mezi materialismem a eko-chováním, se ukázalo, že materialističtější generace Y skórovala v dotazníku GEB výše než generace X. K vysvětlení zde můžeme opět využít výzkum Belka (1985), jehož výzkum založený na teorii životního cyklu předkládá důkazy k tvrzení, že rodiče a jejich děti jsou podobně materialističtí. Ani v našem souboru nemůžeme říci, že by rozdíl mezi generacemi byl drastický. Tím pádem mohly děti skórovat na škále materialismu výše než rodiče a stále se chovat více ekologicky. Náš výsledek koresponduje s výsledky jiných autorů. Severo a kol. (2017) například došli ve své studii probíhající v Brazílii k tomu, že generace Y má kladnější postoje k ekologii a je tím pádem přístupnější eko-chování. Stejně tak Synodinos a Bevan-Dye (2014) po provedení výzkumu předpověděli u generace Y velkou participaci v pro-environmentálních aktivitách. U přibližně pěti set zástupců generace oslovených poštou objevili kladný vztah k životnímu prostředí. Jak už jsme v této kapitole jednou uváděli, v případě ekologického chování a materialismu existují zřejmě další jevy, které je významně ovlivňují. Stejně jako u materialistické orientace by jistě stálo za to prozkoumat i vlivy vedoucí k ekologickému chování.

Při ověřování čtvrté hypotézy jsme se vrátili k Pearsonovu korelačnímu koeficientu. Naším úkolem bylo zjistit, jestli spolu souvisí materialismus rodičů a jejich dětí, tedy jestli spolu jejich skóry z MVS korelují. Objevili jsme sice slabou pozitivní korelaci, ale hypotézu jsme stejně přijmout nemohli. Inglehartova (2006) druhá hypotéza říká, že takové hodnoty, se kterými se člověk v dětství setkává, na něj mají do budoucna největší vliv. Z toho vycházel i Duh (2016) ve své práci o vzniku materialismu. Co se našeho výzkumu týče, došli jsme k závěru, že signifikantní výsledky by nejspíše vyšly v případě, že bychom sesbírali větší výzkumný soubor. Jako problém jsme opět určili i specifčnost našeho souboru.

Pátá a poslední hypotéza, kterou jsme vytvořili, vznikla jako doplněk té čtvrté. Pokud můžeme měřit vztah materialismu generace X a Y, můžeme měřit i vztah jejich ekologického chování. Hypotézu jsme mohli přijmout na základě středně silné pozitivní korelace. Výsledek byl na rozdíl od předcházející hypotézy signifikantní. Zřejmě v našem souboru probíhá předávání ekologického chování více, než je tomu v případě

materialistických hodnot. Už v teoretické části jsme zmiňovali Sabovou (2007), která upozorňovala na vyšší míru ekologického zaměření generace X, oproti jejich vlastním rodičům. Stejně o generaci X píše i Baskinová a Sommerová (2017), podle kterých to může být právě tato generace, která se velkou měrou zasadí o záchranu planety. Mohl to být právě základ zájmu o ekologii, který generace X předala svým dětem, díky kterému dnes právě ony podnikají ještě větší kroky vstříc zdravému životnímu prostředí.

Ve výzkumu se nám podařilo přijmout tři z pěti určených hypotéz. Jednu z nich, hypotézu číslo dvě, se nám na základě dostupné literatury pravděpodobně nepodařilo správně určit. Hypotézu číslo čtyři by se nám pravděpodobně přijmout podařilo, kdybychom měli více respondentů. Právě nízký počet respondentů považujeme za jednu z hlavních slabin výzkumu, stejně jako složení vzorku. Naprostá většina našich respondentů byli vysokoškoláci a jejich rodiče. Stálo by za to provést studii znovu na širším spektru lidí ze všech společenských vrstev. Další slabinu jsme objevili v dotazníku GEB a způsobu, jakým se v něm odpovídá. Pro některé respondenty mohlo být problematické na všechny otázky odpovídat pouze „ano“ nebo „ne“. Budoucím výzkumníkům bychom poradili využít nějaký způsob odměňování respondentů za to, že odevzdají dva vyplněné dotazníky z jedné rodiny (rodič + dítě). Tímto způsobem by mohli dosáhnout kýženého většího počtu respondentů. Také doporučujeme zaměřit se na hledání ostatních vlivů na vznik materialismu a ekologického chování a lépe prozkoumat jejich interakci.

10 ZÁVĚR

V této bakalářské práci jsme se zaměřili na vztah materialistické hodnotové orientace a pro-environmentálního chování. Kromě toho jsme zkoumali, jak se tyto hodnoty liší v generacích X a Y, za pomoci srovnávání rodičů (generace X) a jejich dětí (generace Y).

Podle našich závěrů se zdá, že materialismus a pro-environmentální chování mezi sebou mají záporný vztah na hranici slabé a středně silné korelace. Mohli bychom tedy tvrdit, že čím materialističtější člověk je, tím méně pro-environmentálního chování u něj budeme pozorovat. Naše výsledky dále zamítají hypotézu, že generace X je více materialistická než generace Y. Jako správná se ovšem ukázala naše úvaha, že generace Y se více účastní ekologického chování.

Na základě nesignifikantního výsledku jsme nebyli schopni prokázat, že čím více materialističtější jsou rodiče, tím materialističtější jsou i jejich děti. V případě environmentálního chování se naopak podařilo potvrdit předpoklad, že čím více se rodiče chovají environmentálně, tím více se takto chovají i jejich děti.

11 SOUHRN

Teoretická část práce byla rozčleněna do tří kapitol. V první z nich jsme popsali generace X a Y. Zaměřili jsme se hlavně na dobu, ve které vyrůstali a vlivy, které na ně působily. Věnovali jsme se i specifickým znakům obou těchto generací a rozdílům mezi nimi.

Generace X je podle Lankfordové (2019) generace, která se rodila mezi lety 1965 a 1980. České Husákovy děti jsou podle Bejtkovského (2016) individualistické, šetrné a zaměřené hlavně na práci a kariérní postup. Sabová (2017) o nich napsala, že mají silnou touhu po svobodě a nedůvěřují autoritám. V chování velké části z nich si všimla pozůstatků komunistických hodnot, které platily v dobách jejich mládí. Komunisté vyzdvihovali pouze základní materialistické potřeby, ostatní se snažili potlačit. Oproti tomu generace Y, v našem prostředí lidé narození od roku 1987 asi do roku 2000 (Foitová, 2017), byli ovlivněni hlavně rychlým rozvojem technologií a vzkvétajícím kapitalismem (Huntley, Oliver, 2006). Jsou silně tolerantní a sociálně citliví, ale odmítají dělat práci, která je ne baví nebo jim zasahuje do osobního života Bucuta (2015).

Druhá kapitola pojednává o hodnotách, postojích a jimi tvořené hodnotové orientaci. Hodnoty jsou naučené vzorce, které přejímáme od rodiny i širšího okolí (Fontana, 1997). Tyto vzorce tvoří hierarchie a systémy, kterým poté podléhá naše chování a myšlení. Nejde jen o hodnoty a hodnotové systémy jednotlivců. Různé hodnotové systémy sdílejí celá společenství a různé specifické skupiny lidí. Tyto systémy i jednotlivé hodnoty se vytvářejí vlivem exogenních (okolí, kultura, prostředí,...) a endogenních (osobnost, vnímání,...) faktorů (Grác, 1979). Inglehart (2006) dělí hodnoty na materialistické a postmaterialistické. Mezi materialistické hodnoty patří zajištění hmotných a biologických potřeb, potřeba bezpečí, ekonomického zajištění a další. Mezi ty postmaterialistické řadíme hlavně seberealizaci a sociální potřeby. Inglehart se také zabýval změnami hodnotové orientace. Podle něj se v časech míru a blahobytu hodnotová orientace transformuje z materialistické na postmaterialistickou a v časech nedostatku a strádání je tomu naopak. Děti jsou podle něj nejvíce ovlivněny hodnotami prostředí a rodiny, ve které vyrůstají. Podle Kassera a kol. (2004) vedou ke vzniku materialismu i pocity nejistoty a materialistické vzory předkládané médií.

Richinsová a Dawson (1992) popsali tři složky materialismu. Centralita, podle toho, že pro materialisty jsou jejich věci středem vesmíru. Také dosažení štěstí, protože pro materialisty jsou hmotné statky klíčem k získání štěstí. Třetí složkou je vnímání úspěchu. Materialisté považují za znaky úspěchu převážně věci.

Na konci kapitoly jsme představili výzkumy, které se materialismem zabývaly. Z většiny z nich vyplývá, že materialismus pravděpodobně vede k větší spotřebě. Zejména výzkumy vyzdvihují roli stresu a zážitků z dětství při tvorbě materialistické hodnotové orientace.

Třetí kapitolu práce jsme věnovali hlavně vymezení udržitelného rozvoje a pro-environmentálního chování. Podle Ryndy (2000) je trvale udržitelný rozvoj typ rozvoje, který dokáže uspokojit lidské potřeby za současného respektu k environmentálním limitům. Giddings (2002) ho rozděluje do tří pilířů. Jedná se o pilíře ekonomický, sociální a ekologický. Ekonomický pilíř se zabývá přetvářením trhu do podoby, která nebude škodit životnímu prostředí. Sociální pilíř se stará o lidské potřeby, rozvoj vzdělání a lidského potenciálu. Ekologický pilíř oba předchozí spojuje při práci na zachování zdravého životního prostředí.

K přírodě šetrnému nebo jí prospěšnému chování se říká pro-environmentální chování. Krajhanzl (2009) rozděluje faktory ovlivňující pro-environmentální chování na vnitřní (psychika a fyzické aspekty jedince) a vnější (okolí). Zvláště zdůrazňuje hodnotovou orientaci člověka a jeho rodiny. I když existuje spousta jiných vlivů a důvodů, které mohou mít vliv na výskyt pro-environmentálního chování, vliv rodiny považuje Krajhanzl za jeden z těch základních.

V uvedených výzkumech panuje rozpor v tom, jaký je vztah mezi materialismem a environmentálním chováním. Co se ekologického (nebo pro-environmentálního) chování týče, výzkumy předpokládají větší zapojení generace Y. Většina z nich byla ovšem provedena v zahraničí a nemůžeme je tedy jen tak zobecnit i na české prostředí.

Nyní se dostáváme ke shrnutí výzkumné části práce. Výzkumné otázky vznikly v návaznosti na uvedenou teorii. Nejdříve jsme si dali za úkol zjistit, jaký vztah mezi sebou mají environmentální chování a materialismus. Také jsme se chtěli dozvědět, která z našich dvou generací je více materialistická a která se chová více pro-environmentálně. Dále jsme se zabývali přesunem hodnot v rámci rodin, jestli budou mít materialističtí rodiče materialistické děti a děti ekologických nadšenců budou v budoucnu také tíhnout

k eko-chování. Pro tyto účely jsme zvolili kvantitativní přístup v podobě srovnávací studie. K měření materialismu byla použita škála materiálních hodnot (MVS) autorů Richinsové a Dawsona (1992) v původní verzi o osmnácti položkách. Pro měření eko-chování jsme použili upravenou verzi dotazníku GEB Floriana Kaisera (1998). U obou dotazníků jsme provedli faktorovou analýzu, abychom zjistili, jak se jejich položky chovají v rámci našeho prostředí. Tyto poznatky byly využity při úpravách dotazníků a způsobu práce s nimi.

Dotazníky jsme vybírali po dvojicích, které se skládaly vždy z dítěte a rodiče. Nakonec se nám podařilo vybrat celkově 73 dotazníků, z nichž ale jeden byl vyřazen a pouze 60 z nich splňovalo podmínku utvořených dvojic. Z celkového počtu 72 respondentů bylo 36 příslušníky generace Y a 36 příslušníky generace X. Z toho 24 byli muži a 48 ženy. Většinu v generaci Y tvořili vysokoškoláci z Olomouce. Dalším krokem bylo přetvoření pěti hypotéz, vzniklých na základě výzkumných otázek, do podoby vhodné k otestování.

Hypotézy jsme testovali pomocí závislých T-testů a Pearsonova korelačního koeficientu. Mezi materialismem a environmentálním chováním jsme objevili negativní korelaci, která byla těsně na hranici mezi slabou a středně silnou ($r = -0,39$). Z výsledku jsme vyvodili to, že čím materialističtější osobnost zkoumáme, tím méně environmentálního chování u ní objevíme.

Podle našich výsledků je generace Y materialističtější, ale i tak se chová více pro-environmentálně a ekologicky, než generace X. Tyto výsledky testování druhé a třetí hypotézy si v kontrastu s potvrzenou první hypotézou vysvětlujeme tím, že vztah mezi materialismem a eko-chováním je mnohem komplexnější, než jsme předpokládali.

Hypotézy číslo čtyři a pět pojednávají o přesunu materialismu a environmentálního chování z rodičů směrem na děti. Při srovnání rodičů a dětí jsme v případě materialismu objevili slabý pozitivní vztah ($r = 0,28$), který ale nebyl signifikantní ($p = 0,71$). Hypotézu jsme přijmout nemohli, ale předpokládáme signifikantní pozitivní výsledek v případě většího souboru. V případě ekologického chování jsme objevili středně silnou, signifikantní korelaci ($r = 0,52$). Potvrdili jsme alternativní hypotézu, která předpovídá vyšší míru pro-environmentálního chování u dětí pro-environmentálně chovajících se rodičů.

Závěrem bychom rádi zmínili, že uvedené výsledky bychom v budoucnu rádi ověřili na větším počtu respondentů, mezi kterými by byli zástupci i jiných skupin

populace než vysokoškoláci a jejich rodiče. Provedený výzkum by mohl být užitečný jako vzor pro budoucí výzkumníky, ať už pro své výhody či chyby. Ač na malém vzorku, podařilo se nám prozkoumat některá základní specifika materialistické hodnotové orientace a environmentálního chování a jejich vztahu, k čemuž používáme a prověřujeme dva dotazníky v České republice zatím téměř nevyužívané. V diskuzi dále uvádíme několik návrhů a postřehů k dalšímu, lepšímu zkoumání této problematiky.

LITERATURA

1. Abramson, R., & Inglehart, R. (2006). Generational replacement and value change in six West European societies. *American Journal of Political Science*, 30, 1-25. DOI: 10.2307/2111292
2. Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 179-211. DOI: 10.1016/0749-5978(91)90020-T
3. Baskin, R. & Sommer, C. (2017). Gen X: A generation that can help save the planet? *Generations*, 41(3), 43–47. Získáno z <http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=7&sid=52f3d8f6-5ae2-4702-b89b-b9763ba2bfd6%40sessionmgr103>
4. Bělina, P. (1993). *Dějiny zemí Koruny české II. 2. vyd.* Praha: Paseka.
5. Belk, R. (1984). Three scales to measure constructs related to materialism: reliability, validity, and relationships to measures of happiness. *Advances in Consumer research*, 11(1), 290-297. Získáno z <http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=1744686c-e55b-4e26-a6ec-5c0e511bf9a7%40pdc-v-sessmgr03>
6. Belk, W. (1985). Materialism: Trait Aspects of Living in the Material World. *The Journal of Consumer Research*, 12(3), 265 - 280. Získáno z <http://www.jstor.org/stable/254373>
7. Bucuta, A. (2015). A Review of the Specific Characteristics of the Generation Y Consumer. *Proceedings of the International Conference Marketing - from Information to Decision*, 8, 38–47. Získáno z <http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=fea8b512-79f9-4cb7-8005-b5376718d382%40sessionmgr102>
8. Cakirpaloglu, P. (2014). *Psychologie hodnot*. Olomouc: Votobia.
9. Duh, I. (2016). Childhood family experiences and young Generation Y money attitudes and materialism. *Personality and Individual Differences*, 95, 134-139. DOI:10.1016/j.paid.2016.02.027
10. Fialová, L., Horská, P., Kučera, M., Maur, E., Musil, J. & Stloukal, M. (1998). *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha: Mladá fronta.
11. Foitová, M. (2017). *Generace Y, Sondy do života první české porevoluční generace*. (Diplomová práce). Univerzita Karlova v Praze, Česká republika.
12. Fontana, D. (1997). *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál.

13. Giddings, B., Hopwood, B., & O'Brien, G. (2002). Environment, economy and society: Fitting them together into sustainable development. *Sustainable development*, 10(4), 187. DOI: 10.1002/sd.199
14. Göbelová, T. (2008). *Hodnotová výchova v pedagogické praxi*. Ostrava: Ostravská univerzita.
15. Grác, J. (1979). *Pohľady do psychologie hodnotovej orientácie mládeže*. Bratislava: SPN.
16. Hayes, N. (1998). *Základy sociální psychologie*. Praha: Portál.
17. Hopkins, D. (2016). Can environmental awareness explain declining preference for car-based mobility amongst generation Y? A qualitative examination of learn to drive behaviours. *Transportation Research Part A*, 94, 149–163. DOI: 10.1016/j.tra.2016.08.028
18. Huntley, R. (2006). *The world according to Y: Inside the new adult generation*. Crows Nest Australia: Allan and Unwin.
19. Inglehart, R. (2006). The Silent Revolution in Europe: Intergenerational Change in Post-industrial Societies. *The American political Science Review*, 100, 991-1017.
20. Bejtkovský, J. (2016). The Employees of Baby Boomers Generation, Generation X, Generation Y and Generation Z in Selected Czech Corporations as Conceivers of Development and Competitiveness in their Corporation. *Journal of Competitiveness*, 8(4), 105–123. doi: 10.7441/joc.2016.04.07
21. Kaiser, F. Ranney, M. Hartig, T., & Bowler, P. (1999). Ecological Behavior, Environmental Attitude, and Feelings of Responsibility for the Environment. *Hogrefe & Huber Publishers*, 4, 55-74. DOI: 10.1.1.465.9353
22. Kasser, T., Ryan, M., Couchman, E., & Sheldon, M. (2004). Materialistic values: Their causes and consequences. In T. Kasser & D. Kanner (Eds.), *Psychology and consumer culture: The struggle for a good life in a materialistic world* (pp. 11-28). Washington, D. c.: American Psychological Association.
23. Katz, S. (2017). Generation X: A Critical Sociological Perspective. *Generations*, 41(3), 12–19. Získáno z <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&sid=a6f80d11-1a98-485d-9ebd-0dcf56f0b048%40sdc-v-sessmgr03>
24. Kottler, P. (2007). *Marketing management*. Praha: Grada.
25. Krajhanzl, J. (2009). *Environmentální a pro-environmentální chování*. Praha: Zelený kruh.

26. Lankford, K. (2019). Generation X: Time Is on Your Side. *Kiplinger's Personal Finance*, 73(2), 38–41. Získáno z <http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=11&sid=52f3d8f6-5ae2-4702-b89b-b9763ba2bfd6%40sessionmgr103>
27. Martin, N. & Prince, D. (2009). Factoring for X: An Empirical Study of Generation X's Materialistic Attributes. *Journal of Marketing and Management Research*, 2, 65-78. Získáno z <http://www.aabri.com/manuscripts/08050.pdf>
28. McKeage, R., Richins, L., Debevec, K. (1993). Self-gifts and the manifestation of materials values. *Advances in Consumer Research*, 20, 359-364. DOI: 10.1007/s11205-016-1310-9
29. Moldan, B. Janouskova, S., & Hak, T. (2012) How to understand and measure environmental sustainability: indicators and targets. *Ecological indicators*, 17, 4-13. DOI: 10.14712/18023061.536
30. Nakonečný, M. (1999). *Sociální psychologie*. Praha: Academia.
31. Nash, L., (2013). Materialism. Salem Press Encyclopedia.
32. Nimon, S. (2007). Generation Y and Higher Education: the ither Y2K. *Journal of institutional research*, 13(1), 24-41. Získáno z <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1055589.pdf>
33. Pilcher, J. (1994). Mannheim's Sociology of Generations: An undervalued legacy. *British Journal of Sociology*. 45 (3): 481–495. DOI:10.2307/591659
34. Průcha, J. Walterová, E., & Mareš, J. (1993) *Pedagogický slovník*. Praha: Portál.
35. Prunner, P. (2003). *Vybrané kapitoly z pedagogické psychologie*. Plzeň: Západočeská univerzita.
36. Rabušic, L. (1990). Tichá revoluce neboli od materialismu k postmaterialismu v západních společnostech. *Sociologický časopis*, 26(6), 505-517. Získáno z <http://www.jstor.org/stable/41130654>
37. Rassuli, Kathleen M., & Stanley C. Hollander (1986). Desire—Induced, Innate, Insatiable? *Journal of Macromarketing*, 6(2), 4-24. DOI: 10.1177/027614678600600205
38. Richins, M. & Dawson, S. (1992). Consumer Values Orientation for Materialism and Its Measurement: Scale Development and Validation. *Journal of consumer research*, 19, 303-316. Získáno z <http://www.ejcr.org/>
39. Rokeach, M. (1970). *Beliefs, attitudes and values*. New York: Jossey-Bass.

40. Rynda, I. (2002). *Trvale udržitelný rozvoj*. Získáno z [https://web.archive.org/web/20150603195038/http://www.ekoznacka.cz/web/www/web-pub2.nsf/\\$pid/MZPMSFHV0HSB/\\$FILE/tur.pdf](https://web.archive.org/web/20150603195038/http://www.ekoznacka.cz/web/www/web-pub2.nsf/$pid/MZPMSFHV0HSB/$FILE/tur.pdf)
41. Sabová, M. (2007). *Marketingové komunikace směrem ke Generaci X*. (Diplomová práce). Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Česká republika.
42. Severo, E. (2017). Environmental sustainability and sustainable consumption: the perception of baby boomers, generation x and y in brazil. *Environmental & Social Management Journal*, 11(3), 92-110. DOI: 10.24857/rgsa.v11i3.1266
43. Sklenáková, D. (2006). *Trvale udržitelný rozvoj a ekonomický růst*. (Diplomová práce). Masarykova univerzita, Brno, Česká republika.
44. Stern, C., Dietz, T., & Kalof, L. (1993). Value orientations, gender, and environmental concern. *Environment and Behavior*, 25, 322-348.
45. Storch, D., & Mihulka, S. (2000). Úvod do současné ekologie. Portál.
46. Synodinos, C., & Bevan-Dye, A. L. (2014). Determining african generation y students' likelihood of engaging in pro-environmental purchasing behaviour. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(21), 101–110. DOI: 10.5901/mjss.2014.v5n21p101
47. Unanue, W. (2014). Materialism, personal well-being and environmental behaviour : cross-national and longitudinal evidence from the UK and Chile. Doctoral thesis (PhD). University of Sussex, Great Britain.
48. Yeniaras, V., & Akkemik, K. A. (2017). Materialism and Fashion Consciousness: The Moderating Role of Status Consumption Tendencies and Religiosity. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 56(3), 1–16, DOI:10.1111/jssr
49. Zákon č.17/1992 Sb. O životním prostředí
50. Zhang, J. W. (2018). Asian Americans and materialism: Exploring the phenomenon and its why and when. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 24(3), 334–345. DOI:10.1037/cdp0000191
51. Zhou, K., Ye, L., Geng, L., & Xu, Q. (2015). How do implicit materialism and postmaterialism affect proenvironmental behavior? *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 43(9), 1495–1506. DOI: 10.2224/sbp.2015.43.9.1495

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

1. Abstrakt v českém jazyce
2. Abstrakt v anglickém jazyce

Příloha č. 1: Abstrakt diplomové práce v českém jazyce

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Srovnání a přenos materialistické hodnotové orientace a pro-environmentálního chování mezi generacemi X a Y.

Autor práce: Milan Jureček

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Viktorová, Ph.D.

Počet stran a znaků: 50 s. (89 046 znaků)

Počet příloh: 2

Počet titulů použité literatury: 51

Abstrakt:

Bakalářská práce srovnává materialistickou orientaci a pro-environmentální chování generací X a Y. Srovnání probíhalo hlavně mezi rodiči a jejich dětmi. Práce se také věnuje vztahu materialismu a ekologického (pro-environmentálního) chování a přesunu těchto hodnot v rámci výše zmíněných rodin. Kromě otázky, jaký vztah spojuje materialismus a ekologické chování bylo zjišťováno právě i to, která ze dvou generací je více materialistická a která z nich více tíhne k pro-environmentálnímu chování. Byl sledován i vliv hodnot a chování rodičů na tytéž hodnoty a chování u jejich dětí. Výzkum probíhal formou internetového dotazníkového šetření. Škálu materialistické orientace (MVS) a na základě faktorové analýzy upravený dotazník základního environmentálního chování (GEB) správně vyplnilo 72 respondentů, z nichž 60 tvořily dvojice rodičů a dětí. Odhalen byl negativní vztah mezi materialismem a pro-environmentálním chováním. Jako více materialistická se ukázala generace Y. Zároveň ale vykazovala vyšší míru pro-environmentálního chování. Pro-environmentální chování se podle výsledků práce také přenáší z rodičů na děti. Ohledně materialismu se přenos z generace na generaci prokázat nepodařilo.

Klíčová slova: materialismus, hodnotová orientace, pro-environmentální chování, přesun hodnot, generace X, Generace Y

ABSTRACT OF THESIS

Title: Comparison and transfer of materialistic value orientation and pro-environmental behavior between generations X and Y.

Author: Milan Jureček

Supervisor: Mgr. Lucie Viktorová, Ph.D.

Number of pages: 50 p. (89 046)

Number of appendices: 2

Number of references: 51

Abstract:

The thesis compares materialistic value orientation and pro-environmental behavior of generations X and Y. Comparison took place mainly between parents and their children. The thesis also examines relationship between materialism and ecological (pro-environmental) behavior and transfer of these values among family members. Despite the question, what is the relationship between materialism and ecological behavior, the research investigates which of the two generations is more materialistic and which one of them participates more in ecological behavior. Another aim was to observe the influence of parents' values on values of their children. The quantitative research in the form of internet questionnaire consisted of material value scale (MVS) and general environmental behavior (GEB) scale. We managed to gather 72 successfully filled questionnaires. 60 of them composed of parent - children pairs. The research found negative relationship between materialistic value orientation and ecological behavior. According to the results, generation Y is more materialistic and participates more in pro-environmental behavior. Also, the results show transfer of environmental behavior among parents and their children. However, the transfer of materialistic values could not be confirmed.

Key words: materialism, value orientation, pro-environmental behavior, transfer of values, generation X, generation Y